

APUVÄLINEET OSAKSI ARKEA

Sari Vaittinen
Opinnäytetyö, syksy 2010
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Järvenpää
Sosiaalialan koulutusvaihtoehto
Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto
Sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Vaittinen, Sari. Apuvälineet osaksi arkea. Järvenpää, syksy 2010, 57 sivua, 1 liite. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Järvenpää. Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli harjoitella apuvälineiden käyttöä cp-vammaisen asiakkaan kanssa. Apuvälineinä käytössä olivat sähköpyörätuoli sekä tietokone laitteistoinen. Apuvälineiden käytöllä tähdättiin luomaan asiakkaalle virikkeitä, joilla taas olisi vaikutusta asiakkaan voimaantumiseen. Pidemmän aikavälin tavoitteena olisi vakiinnuttaa apuvälineiden, opinnäytetyössä käytettyjen sekä muiden apuvälineiden, käyttö asiakkaan arkielämässä. Opinnäytetyö linkittyy Yhteinen elämä -projektiin.

Opinnäytetyö toteutettiin etnografisena toimintatutkimuksena Järvenpäässä Etevan lyhytaikaishoidon yksikössä Tikkarellissa. Opinnäytetyön aineisto kerättiin 15.3.–26.10.2010 ja se koostui havainnointipäiväkirjoista sekä kahden henkilön haastattelusta.

Tuloksissa näkyi lähinnä asiakkaan kehitys apuvälineiden käytössä. Käyttö on sujuvampaa, mutta vaikutus käytöissä näkyi myös asiakkaan käytöksessä. Asiakkaalle on painotettu oman mielipiteen julki tuomista. Tämä on näkynyt muun muassa asiakkaan ehdoilla toimimista apuvälineiden kanssa. Apuvälineillä on luotu virikkeitä asiakkaalle.

Asiakas tarvitsi paljon tukea apuvälineiden käytössä. Jotta apuvälineet saisi luontevaksi osaksi arkielämää, vaatisi se myös paljon osaamista ja tekemistä työyhteisöltä.

Opinnäytetyön asiasanat: toimintatutkimus, kvalitatiivinen tutkimus, apuvälineet, voimaantuminen

ABSTRACT

Vaittinen, Sari. Assistive devices in everyday life. 57p., 1 appendix. Language: Finnish. Järvenpää, Autumn, 2010. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social work. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of the study was to practice the use of assistive devices with a client who is disabled. The devices that the client used were an electric wheelchair and a computer with access aids. The goal with the devices was to improve the client's empowerment. The use of devices would benefit the client also in the future. The study is a part of a project called Yhteinen elämä.

The study is an ethnographic action research. It was carried out in Eteva's short-time care unit Tikkarelli in Järvenpää. The material was collected from 15th March to 26th October 2010. The study was carried out using observation diary and interviewing of two people.

The results showed the client's use of devices has improved. The client uses the devices in a more natural way but a difference can also be seen in the client. The client has been encouraged to tell his own opinion and to show it. The use of devices became a pleasant activity for the client.

The client needed a lot of support with the assistive devices. The personnel of the care unit need more instruction if the aim is to use the devices in everyday life.

Keywords: action research, assistive devices, qualitative research, empowerment

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 KEHITTÄMISPROSESSIN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	8
2.1 Eteva, Tikkarelli ja Yhteinen elämä –projekti	8
2.4 Opinnäytetyön asiakas	10
2.5 Eri tahojen osallistuminen.....	10
3 KEHITTÄMISPROSESSIN TAVOITTEET JA METODISET PERUSTEET	12
3.1 Toimintatutkimus	13
3.2 Osallistuva havainnointi.....	16
3.3 Parihaastattelu	17
4 VAMMAISUUS ILMIÖNÄ	20
4.1 Vammaisuus yhteiskunnassamme	20
4.2 Vammaisuus Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.....	22
4.3 Aikaisemmat tutkimukset.....	23
5 KEHITTÄMISPPROSESSIN KESKEISIMMÄT KÄSITTEET	24
5.1 Toimintakyky	24
5.2 Kehitysvammaisuus ja CP-vamma.....	24
5.3 Kuntouttava toiminta.....	25
5.4 Voimaantuminen ja osallisuus	26
6 ASIAKKAAN HARJOITTAMAT APUVÄLINEET	28
6.1 Tietokone.....	28
6.2 Sähköpyörätuoli.....	30
7 KEHITTÄMISPROSESSI	33
7.1 Aikataulu ja prosessin kulku	33
7.2 Harjoitteet	36
7.3 Hengellinen laulu asiakkaan käyttöön	38
8 TOIMINNAN TULOKSIA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	41
8.1 Asiakkaan voimaantumisen tukeminen	41
8.2 Apuvälineiden käytön kehitys	42
8.3 Apuvälineiden käyttöön vaikuttavat tekijät	44
8.4 Muutokset asiakkaassa	45
9 POHDINTA	47

9.1 Työyhteisön paneutuminen	47
9.2 Kehittämisideat.....	48
9.3 Oma toiminta prosessin aikana	48
LÄHTEET.....	52
Liite 1: Haastattelukysymykset.....	57

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe sai alkunsa opinnäytetyötorilta tammikuussa 2010. Tavoitteenani oli löytää aihe, jonka voisin toteuttaa Työ, työyhteisö ja johtaminen - opintokokonaisuuden hankkeena ja jatkaa aiheesta opinnäytetyöhön. Opinnäytetyötorilla oli esittelyssä vammaisalan Yhteinen elämä –projekti, jossa tämän töiden yhdistäminen oli mahdollista. Itse toivoin mahdollisimman asiakasläheistä aihetta, joka löytyikin sitten CP-vammaisen miehen tarpeista. Aihe on mielestäni ajankohtainen niin asiakkaan näkökulmasta kuin myös yhteiskunnallisesti.

Aihe muotoutui asiakkaan omasta elämäntilanteesta ja tarpeista. Asiakas on Etevan Järvenpäässä toimivan Tikkarellin lyhytaikaishoidon asiakas ja yksi Yhteinen elämä –projektin yhteistyöasiakas. Opinnäytetyöni on konkreettisesti ollut asiakkaan kanssa toimimista harjoitellen kahden apuvälineen, sähköpyörätuolin ja tietokoneen, käyttöä. Käytännössä tämä toimiminen ei ole sen luonteista, jota lyhytaikaishoidon yksikössä on totuttu harjoittamaan, joten opinnäytetyön lisäksi myös asiakas itse sai harjoittelusta virikkeitä arkeen opinnäytetyön prosessin aikana. Opinnäytetyössäni pyrin tukemaan asiakkaan voimaantumista sekä tuomaan apuvälineet osaksi asiakkaan arkea.

Ihmisillä on usein pelkoa erilaisuutta kohtaan. Tämä koskee myös vammaisuutta. Vammaisuus säätelee esimerkiksi ihmisen identiteettiä, sosiaalisia suhteita ja liikkumista. (Vehmas 2005, 31.) Ihminen on kuitenkin kokonaisuus ja sekä sosiaali- kuin diakoniatyön ihmiskäsitys on moniulotteinen. Ihminen tulee kohdata, ei vain sosiaalisesti, mutta myös psyykkisesti että fyysisesti. (Niemelä 2002, 102.) Tämä aiheeton pelko tulisi kuitenkin murtaa yhteiskunnassamme ja opetella kohtaamaan vammaisen henkilö yksilönä. Tätä edistäisi vammaisten tuominen osaksi yhteiskunnan arkea, mutta myös osaksi yhteiskunnan yksilöiden arkea.

Vammaisten henkilöiden asioita Suomessa pyrkii ajamaan muun muassa Valtakunnallinen Vammaisneuvosto VANE. Vammaispoliittinen toimintaohjelma

perustuu YK:n yleisohjeisiin koskien vammaisten yhdenvertaistamista. Ohjelman tavoitteena on saada vammaiset täysivaltaisiksi kansalaisiksi sekä aktiivimalla vammaiset ja vammaisten järjestöt tuomaan esille heidän tarpeensa. (Valtakunnallinen vammaisneuvosto 2001.)

2 KEHITTÄMISPROSESSIN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Kehittämisprosessi toteutettiin Etevan lyhytaikaishoidon yksikössä Järvenpäässä. Asiakas on Tikkarellissa Pääskyjen asiakas. Hänen oleminen osastolla on vaihdellut prosessin aikana, aluksi hän oli paikalla joka toinen viikko, prosessin lopulla jaksot Pääskyissä olivat pidempiä. Tikkarellissa asiakkaalla on mahdollisuus saada tarvitsemansa palvelut ja näistä palveluntarjoajista olen saanut Tikoteekilta tukea kehittämissprosessin toiminnassa.

2.1 Eteva, Tikkarelli ja Yhteinen elämä –projekti

Eteva kuntayhtymä syntyi Pääjärven kuntayhtymän ja Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymän yhdistymisen tuloksena vuoden 2009 alussa. Palveluiden piirissä on täten 50 kuntaa Etelä-Suomesta ja asiakkaina toimii noin 2 500 vammaista. Vammaispalveluiden tuottajana Eteva on Suomen suurin. (Eteva i.a. a.)

Vammaisuus pitäisi pyrkiä tuomaan enemmän esille, jotta sitä kohtaan olevia ennakkoluuloja ja pelkoja saataisiin rikottua. Eteva on hyvin tuomassa vammaisia osaksi suomalaista arkea muun muassa omakotitaloalueilla olevien kehitysvammaisten asuntoloiden kautta. Tämä antaa sekä kehitysvammaisille että asuinympäristölle paljon. Kehitysvammaiset elävät niin kuin muutkin, osana yhteiskuntaamme eivätkä jää piiloon. Toisaalta asuinalueen ihmiset pääsevät näkemään, kuinka normaalia elämää kehitysvammaisillakin voi olla. Pelot ja ennakkoluulot toivottavasti poistuvat ajan kanssa.

Etevan lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarelli sijaitsee Järvenpäässä kehittämisslinikka Siiralassa. Tikkarellissa on 14 asiakaspaikkaa kehitysvammaisille lapsille ja nuorille lyhytaikaishoitoa varten. Lyhytaikaishoitoa tarjotaan esimerkiksi autismi-asiakkaille kuin myös omaan asumiseen muuttaville nuorille ja nuorille aikuisille. Lyhytaikaishoito mahdollistaa lapsen tai nuoren vanhempien tai omaishoitajien loman, lapsen tai nuoren kertakäynnit voivat Tikkarellissa vaihdella muutamasta tunnista viikkoihin. Lyhytaikaishoito ei ole siis vakituista asu-

mista tarjoava paikka, mutta mahdollisuus oman elämän harjoitteluun yksikössä on olemassa. (Eteva i.a. b.) Tikkarellissa on sovittu, että palveluita käyttäviä lapsia ja nuoria kutsutaan nimenomaan lapsiksi ja nuoriksi, ei esimerkiksi asiakkaiksi (Hiltunen, Nuutti, henkilökohtainen tiedonanto 28.10.2010 a). Opinnäytetyössäni käytän apuvälineitä käyttävästä nuoresta kuitenkin asiakas-nimitystä kerronnan helpottamiseksi.

Tikkarelli on jaettu kolmeen yksikköön, Peukaloisiin, Peippoihin ja Pääskyihin. Peukaloisten asiakasryhmä on yksiköistä nuorinta, ikäjakauma on 0–15-vuotiaat. Peukaloisissa asiakkaita kerrallaan on maksimissaan kuusi. Peipoissa asiakkaita on kerralla enintään kolme ja asiakkailla on autismin eri piirteitä. Pääskyjen asiakkaat ovat nuoria ja nuoria aikuisia. Pääskyissä asiakaspaikkoja on viisi ja opinnäytetyön asiakas on Pääskyjen asiakas. (Eteva i.a. b.)

Opinnäytetyö on osana Yhteinen elämä –projektia. Projekti pyrkii kehittämään vammaisalan palveluja sekä yhteistyötä oppilaitosten että työyhteisöjen välillä. Kehittämisklinikka Siirala Järvenpäässä toimii projektin fyysisenä toimipaikkana. Siiralassa on mahdollista yhdistää vammaispalvelujen tuottaja eli Eteva kuntayhtymän Perhepalvelukeskus ja lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarelli sekä oppilaitokset eli Diakonia-ammattikorkeakoulu ja Seurakuntaopisto. (Yhteinen elämä – projekti 2009.)

Projekti ajoittuu ajalle 1.10.2008–31.12.2010. Yhteinen elämä –projektia on rahoittamassa Euroopan unionin Euroopan sosiaalirahasto sekä Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ELY eli entinen Etelä-Suomen Lääninhallitus. (Seurakuntaopisto i.a.) Yhteinen elämä –projektin yksi tavoitteista on kehittää lyhytaikaisyksikön toimintaa (Hiltunen 2010). Tämä tavoite on merkittävä opinnäytetyöni kannalta. Opinnäytetyöni tulokset tulevat Yhteinen elämä -projektin käyttöön sekä Tikkarellin lyhytaikaishoidon henkilökunnalle nähtäväksi. Tuloksia voidaan käyttää myös projektin tutkivan ja kehittävän työotteeseen kuvaamisessa.

2.4 Opinnäytetyön asiakas

Opinnäytetyön asiakas on 25-vuotias nuori mies. Hän on kehitysvammainen, jolla on myös vaikea cp-vamma. Asiakas on koko elämänsä ollut täysin muiden autettavana manuaalisessa pyörätuolissa. Täten asiakas ei pysty montakaan asiaa tekemään täysin itsenäisesti. Asiakas tarkkailee kuitenkin aktiivisesti ympäristöä. (Hiltunen 2010 b.) Kommunikointi asiakkaan kanssa onnistuu puhumalla, mutta kommunikoinnille on annettava aikaa hitaan puheentuottamisen ja keskittymisen vuoksi.

Kehittämisosuuden alussa asiakas asui Tikkarellissa noin joka toisen viikon. Kesän 2010 aikana asiakkaan jaksot Tikkarellissa ovat pidentyneet ja kotona olemisen jaksot ovat vähentyneet radikaalisti. Asiakas ei käynyt työ- eikä päivätoiminnassa osuuden aikana, joten päivät kuuluivat Tikkarellissa. Asiakkaan elämässä musiikki on tärkeää ja hän omistaakin lukemattoman määrän cd-levyjä. Tietokoneella olevien ohjelmien avulla asiakas pääsee kuuntelemaan rajattua määrää lauluja, mutta saa samalla myös hyödyllistä kokemusta toimimalla tietokoneen parissa.

Opinnäytetyön osuuden aikana olen harjoittanut asiakkaan kanssa kahta eri apuvälinettä, sähköpyörätuolia sekä tietokonetta. Apuvälineet toimivat tällä hetkellä virikkeinä asiakkaalle, mutta tulevaisuudessa ne ovat paljon suuremmassa roolissa. Sähköpyörätuoli mahdollistaisi avustetun itsenäisen liikkumisen paikasta toiseen, kunhan liikkuminen muotoutuisi turvalliseksi ja luontevaksi. Tietokoneen harjoittamisella on etua tulevaisuudessa ja mahdollisessa itsenäisessä asumisessa, jolloin osuuden aikana opittuja taitoja voi hyödyntää tilojen hallinnassa.

2.5 Eri tahojen osallistuminen

Tikoteekki on tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus, joka on perustettu vuonna 1995. Se toimii Kehitysvammaliiton alaisuudessa ja saa rahoituksensa Raha-automaattiyhdistykseltä. Tikoteekki luo vammaisille ihmisille mahdollisuuksia

ja vaihtoehtoja sanalliseen kommunikointiin erilaisin tukevin ja korvaavin keinoin ympäri Suomea. (Tikoteekki 2009.)

Asiakkaan käytössä oleva tietokone tarvikkeineen on peräisin Tikoteekiltä eikä siis ole asiakkaan oma. Asiakkaalla on halutessaan mahdollisuus ostaa oma tietokone tarvittavine apuvälineineen Tikoteekin avulla. Tikoteekin henkilökunnalta olen saanut tarvittaessa apua opinnäytetyön prosessin aikana tietoteknisissä kysymyksissä.

3 KEHITTÄMISPROSESSIN TAVOITTEET JA METODISET PERUSTEET

Kehittämisprosessilla on tavoitteina edistää asiakkaan itsenäisyyttä sekä toisaalta myös kehittää asiakkaan taitoja käyttää apuvälineinä käytettäviä sähköpyörätuolia ja tietokonetta. Apuvälineitä voidaan tarkastella niin sosiaalisuuden kuin itsenäisyyden ja valintojen teon näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten apuvälineiden käyttö tukee asiakkaan voimaantumista?
2. Miten apuvälineiden käyttö on kehittynyt prosessin aikana?

Apuvälineiden käytössä asiakkaalle luodaan mahdollisuus ”itse tekemiseen”, joka ei liikuntavamman vuoksi ole 25 vuoden aikana ollut mahdollista. Apuvälineiden avulla erilainen tekeminen mahdollistuu. Asiakkaalla on vaikeuksia tehdä päätöksiä, koska tätä taitoa ei ole ennen tarvittu, sillä kaikki on päätetty hänen puolestaan. Apuvälineiden kautta päätöksentekoa on mahdollista harjoitella aloittaen pienillä asioilla, koska jo ylipäätään tahtominen on asiakkaalle osittain uutta. (Hiltunen 2007b.)

Asiakkaalla tietokoneen käytössä opeteltavina asioina oli käyttökytkinten oikea-aikainen painallus, jotta tietokoneen äänen ehtii kuunnella. Grid-ohjelmassa joutuu välillä tekemään valintoja, joihin pääsemiseksi on osattava valita useampi painike oikein. Valintasarjat voivat olla vaikeita hahmottaa asiakkaalle, joten sarjoja tulisi harjoittaa. Ylipäätään oman valinnan tekeminen ja siihen päätyminen on tärkeää. Asiakkaalle on uusi asia päätösten teko ja itsenäiset valinnat, joten tätä on pyritty tukemaan tietokoneen kanssa tehtävissä harjoitteissa.

Tulevaisuutta ajatellen sähköpyörätuolin harjoitteilla tähdätään avustettuun itsenäiseen liikkumiseen. Prosessin aikaisilla harjoitteilla ei pyritä siis täysin itsenäiseen kulkumiseen vaan turvalliseen ajoon. Turvallinen ajo tarkoittaa oikea aikaista pysähtymistä, sujuvaa liikkumista sekä peruuttamiseen liittyvää turvallisuutta. Toisaalta myös vasemmalle kääntyminen on todettu haasteelliseksi, jo-

ten yksi tavoitteista liittyy myös vasemmalle kääntymisen harjoitteluun ja keinojen etsimiseen. Kyseiset tavoitteet olivat myös asiakkaan tiedossa, mikä toisaalta myös motivoi asiakasta harjoitteluun sekä antoi onnistumisen tunteita.

Tulevaisuudessa olisi tavoitteena, että asiakas pystyisi käyttämään apuvälineitä luontevasti arkielämässä. Varsinkin sähköpyörätuolin käyttö loisi mahdollisuuksia itsenäiseen avustettuun liikkumiseen sekä erilaisten liikuntamuotojen kuten jalkapallon harrastamiseen. Tulevaisuuden tavoitteet tietokoneen käyttöä opetellessa on ympäristönhallinta apuvälineiden avulla. Yhtenä pidemmän aikataulun tavoitteena on myös vakiinnuttaa kyseessä olevien apuvälineiden käyttö arjessa. Tämä on enemmän riippuvainen asiakkaan kanssa työskentelevistä ammattilaisista ja siitä, kenellä heistä on aikaa ja motivaatiota perehtyä apuvälineiden käyttöön.

Tavoitteiden tulee olla riittävän haasteellisia. Haasteellisuus synnyttää asiakkaalle tunteen, eräänlaisen jännitteen, että jokin tehtävä on kesken. Kyseinen jännite taas motivoi asiakasta pyrkimään kohti tavoitetta. Minun tehtäväni on olla asiakkaan tukena matkalla kohti tavoitteita. (Mönkkönen 2008, 148.) Tavoitteet on luotu yhdessä Nuutti Hiltusen kanssa huomioiden asiakkaan tarpeet. Tutkimuskysymyksissä on otettu huomioon sekä tekninen puoli apuvälineiden varsinaisessa käytössä, mutta myös niiden sosiaalinen vaikutus asiakkaaseen.

3.1 Toimintatutkimus

Opinnäytetyöni on toimintatutkimus. Toimintatutkimuksessa tutkimusprosessi on syklinen. Tutkimuksen aluksi pyritään ennalta mietittyihin päämääriin kokeillen erilaisia menetelmiä. Kokeilujen jälkeen arvioidaan toimintaa ja tehdään tarkennuksia päämäärään. Toimintatutkimuksessa kiertää vuorotellen suunnittelu, toiminta ja arviointi. (Törrönen & Vornanen i.a.)

Opinnäytetyössäni on edennyt syklisesti. Tutkimuksen aluksi määriteltiin tavoitteet, joihin asiakkaan kanssa toimimalla pyritään. Harjoitteiden avulla edettiin niin tavoitteiden kannalta kuin prosessin aikana esiin nousseiden haasteiden

kautta eteenpäin. Prosessin aikana harjoitteet muokkaantuivat sen mukaan, mikä havaittiin tehokkaimmaksi asiakkaalle.

Syklisyys näkyy opinnäytetyössäni nimenomaan erilaisten menetelmien kokeilulla ja niiden vaikutuksilla päämääriin ja tuloksiin. Toiminnalle luotiin aluksi tavoitteet, joita kohti toiminnallani pyrin. Toiminnan kautta kuitenkin ilmeni todellisuus ja erilaisia seikkoja, joita ei huomioitu tavoitteiden määrittelyssä. Tämän vuoksi prosessi on tavallaan jaettu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa sijoittuu maaliskuu-toukokuuhun, jolloin itse olin aktiivisesti toiminnassa mukana. Toinen osa oli asiakkaan omaehtoista harjoittelua Tikkarellin henkilökunnan kanssa. Toinen osa päättyi heinäkuussa olleeseen välirefleksioon. Välirefleksion aikana arvioitiin, miten apuvälineet ovat vaikuttaneet asiakkaaseen ja miten tutkimuksessa tulisi edetä. Kolmas osa oli prosessin loppu.

Jouduin muokkaamaan omia tavoitteitani toiminnassa varsinkin toisen osan jälkeen, jolloin Tikkarellin henkilökunnan osallistumattomuus apuvälineiden harjoittamiseen ilmeni. Toimintaa ei siis ollut arkipäiväistynyt, joka on huomioitava tuloksissa. Kolmannen osan päämääriin piti siis huomioida se, että apuvälineillä toimiminen oli asiakkaalla satunnaista. Prosessin edetessä ja asiakkaan kyvyt sekä asiakkaan toimintatapojen ilmetessä päämääriä ja menetelmiä oli helpompi muokata realistisiksi ja toimiviksi.

Opinnäytetyössäni on etnografinen tutkimusote. Etnografinen tutkimusmenetelmä on laadullinen tutkimusmenetelmä, jossa kenttätöössä syntyy tutkimuksen aineisto. Tällöin tilanteet tapahtuvat aidossa ympäristössä ja suuressa roolissa aineiston keruussa ovat osallistuva havainnointi sekä haastattelut. Etnografia on enemmänkin tutkimuksen tyyli kuin tiedonkeruumenetelmä. Tarkoituksena tällöin on etsiä vastauksia ja ymmärtää ihmisen toimintaa ja sitä, mikä merkitys toiminnalla on sosiaalisesta näkökulmasta. (Vuorinen 2005, 63.)

Etnografisessa tutkimuksessa tutkija toimii tilanteessa aina sen hetkisen tilanteen mukaan, elää tavallaan ajassa. Varsinkin vammaisten kanssa tehtävässä työssä tärkeä on antaa arvoa henkilön omalle toiminnalle omalla tavallaan. (Eriksson 2008, 14.) Harjoitteita varten olin aina suunnitellut toiminnan lähtö-

kohdat, mutta lopulta asiakas itse sai valita toimintamuotonsa ja toimintahetkien pituudet.

Heinäkuun väliarvioinnin yhteydessä haastattelin Tikkarellin ohjaajaa, joka oli kyseisellä hetkellä asiakkaan vastuuhjaaja sekä Yhteinen elämä –projektin projektikoordinaattoria, joka työskentelee tiiviisti asiakkaan kanssa. Tällä haastattelulla pyrin saamaan uutta näkökulmaa aineistoon.

Toimintatutkimus on tunnettu sen ihmisläheisyyden vuoksi. Yleisesti toimintatutkimuksessa halutaan tutkia ihmisten toimintaa, jossa pyritään kehittämään erilaisia käytäntöjä paremmiksi. Tutkimuksessa pyritään luomaan käytännölläheistä tietoa. Tärkeänä asiana on asiakkaan voimaannuttaminen, omiin kykyihin luottaminen. Toimintatutkimuksessa on normaalia myös se, että tutkija käyttää yhtenä aineistona omia havaintojaan. (Heikkinen 2006, 16–20.)

Tavoitteena oli, että Tikkarellin henkilökunta osallistuisi apuvälineiden harjoittamiseen asiakkaan kanssa. Näin olisin saanut heidän kokoaman harjoittelupäiväkirjan osaksi opinnäytetyön aineistoa. Osaltaan työyhteisön apuvälineiden käytön osaamisen ja toisaalta myös motivaation puutteen vuoksi heidän koamaa harjoittelupäiväkirjaa ei ole voitu käyttää aineistona (Kurki 2010).

Toimintatutkimuksen tavoitteena on muuttamaan asioita ja kehittää toimintaa. Siinä kiinnitetään huomiota ennemminkin siihen, miten asioiden tulisi olla kuin miten ne ovat nyt. Toisin sanoen toimintatutkimuksella pyritään ideaalitulokseen ja toimintaan. (Törrönen & Vornanen i.a.) Toiminnallani pyrin kehittämään lähinnä asiakkaan toimintaa, mutta tavallaan vaikuttaa toimimisellani myös työyhteisöön. Työyhteisöön vaikuttamisella olisi taas vaikutus asiakkaaseen.

Asiakkaan apuvälineiden käyttö arjessa on paljon riippuvainen Tikkarellin henkilökunnasta, sillä he ovat ne, jotka tutkimushetkellä elävät arkea asiakkaan kanssa. Prosessin aikana tehtiin päätös, että apuvälineitä ei viedä asiakkaan mukana kotiin vaikkakin asiakas sitä toivoi. Tällä päätöksellä on pyritty huomiomaan asiakkaan omaisten jaksaminen arjessa. Asiakkaalle olisi myös hyvä saada kompaktimpi tietokonepaketti, jolloin johtojen ja laitteiden kanssa ei tar-

vitsisi tuskailla. Yksinkertaistamalla laitteiden kokoamista ja käyttöä voitaisiin ehkä myös motivoida henkilökuntaa toimimaan apuvälineiden kanssa.

3.2 Osallistuva havainnointi

Opinnäytetyön aineisto syntyi toteuttamalla harjoitteita asiakkaan kanssa. Kyseisistä harjoitteista on kerrottu tarkemmin luvussa 7.2. Jokaisesta tapaamiskerrasta asiakkaan kanssa kirjasin ylös tapahtumat ja havaitsemani huomiot. Tämä havainnointipäiväkirja on koottu maaliskuun 2010 ja lokakuun 2010 välillä. Keivään 2010 aikana Tikkarellissa toimi lähihoitaja-opiskelija, joka myös toimi asiakkaan kanssa ja jonka tekemät havainnot huomioin osana aineistoa.

Kehittämisosiossissa on käytetty osallistuvaa havainnointia. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tilanteen mukaan asiakas saa itse toimia halunsa mukaan, jolloin itse tutkijana vetäydyn syrjään. Toisaalta taas olen antanut myös asiakkaalle tehtäviä, joilla on tarkoituksena ollut ohjata asiakkaan toimintaa. Kaikista havainnoista muodostui aineistona käytetty havaintopäiväkirja. (Huovinen & Rovio 2006, 106.)

Sosiaali- ja terveysalalla ei voida väheksyä havainnointiin perustuvan tiedon merkitystä. Hoidon ja kuntoutuksen kannalta havainnointi on osa työtä, jota kautta myös toimintaratkaisut syntyvät. Se, että havainnointi on arkipäiväistä, ei vähennä sen tutkimuksellista arvoa, joskaan kriittisyyttä ei siltikään saa unohtaa. Havainnoinnissa on otettava huomioon omat arvot ja asenteet ja niiden vaikutus havaintoihin. Asenteet on pidettävänä ominaan eivätkä ne saa vaikuttaa tutkimukseen. Vaikka tutkimuksessa on kyse kehitysvammaisen henkilö, ei havaintoja asiakkaasta tule pitää itsestään selvänä. Kriittisesti ajatellen, toista ihmistä havainnoidessa käytöksen ymmärtäminen ja tulkinnot eivät ole yksiselitteisiä ja helppoja asioita. (Pajunen 2007, 98–99.)

Kehitysvammaista ja tämän toimintaa ja toimintakykyä havainnoidessa on otettava huomioon tutkijan oma aktiivisuus. Tutkija on osallinen tapahtumiin ja toiminnallaan mukana vaikuttamassa asiakkaan elämään. Tärkeää on jakaa ko-

kemuksia ammatillisesti sekä yhteisölle että asiakkaalle.(Malassu 2007, 127.) Koko prosessin ajan olin itse mukana toteuttamassa harjoitteita sekä kommentoinut kehitystä ja muita huomiota apuvälineiden käytöstä Tikkarellin henkilökunnalle. Asiakas on saanut palautetta sekä minulta että Tikkarellin työntekijöitä, jotka ovat huomanneet asiakkaan kehityksen apuvälineiden käytössä.

3.3 Parihaastattelu

Opinnäytetyötä varten haastattelin heinäkuussa 2010 Yhteinen elämä -projektkoordinaattori Nuutti Hiltusta sekä Tikkarellin ohjaajaa Anita Kurkea. Opinnäytetyön asiakas on Yhteinen elämä –projektin yhteistyöasiakas, jonka vuoksi yhteistyö asiakkaan kanssa projektissa on tiiviimpää. Jokaisen projektin kuuden yhteistyöasiakkaan kanssa toimii yhteistyössä sekä asiantuntijapalvelutyöntekijä että lähityöntekijä, jotka siis opinnäytetyön asiakkaan kohdalla Hiltunen ja Kurki ovat. (Hiltunen 2010b.)

Haastattelu tapahtui Tikkarellissa ryhmähaastatteluna. Esitin molemmille haastateltaville samat kysymykset (Liite 1), joka mahdollisti myös keskustelun synnyn haastateltavien välillä. Tavoitteenani oli saada työyhteisön näkökulmaa haastattelun avulla. Tutkijana, opinnäytetyöntekijänä ja opiskelijana toimin asiakkaan kanssa kuitenkin erilailla kuin Tikkarellin työyhteisö. Ymmärrän tulevana sosionomina sen, että arki Tikkarellissa on rutinoitunutta ja uusia toimintatapoja voi olla työyhteisöstä riippumatta vaikea tuoda osaksi arkea. Tähän sain siis Anita Kurjen näkökulmaa, jota hyödynnän tuloksia tarkasteltaessa.

Haastatteluaineisto on merkittävä osa tutkimusta, koska se antaa laajempaa näkökulmaa aiheeseen. Koska Tikkarellin harjoittelupäiväkirja jäi melko olemattomaksi, haastattelun aineiston merkitys kasvoi. Opinnäytetyöni toiminta tähtää lähinnä asiakkaan hyväksi toimimiseen, mutta samalla tulokset tulevat Tikkarellin työyhteisön nähtäväksi ja avuksi, jotta asiakkaat saisivat mahdollisimman yksilöllistä tukea ja huomiota.

Nauhoitetun haastattelun jälkeen litteroin haastattelun. Litterointi tarkoittaa haastattelun muuttamista kirjoitettuun muotoon. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 16). Litterointi vei paljon aikaa, sillä kasetilta kuunneltaessa äänet eivät aina ole niin selviä kuin paikanpäällä kuultuna. Litteroinnin tukena olivat paikanpäällä tehdyt muistiinpanot. Koska nauhuri tallensi haastattelun kokonaisuudessaan, jäi minulle aikaa haastattelun aikana kirjata tärkeimpiä huomioita ylös. Litteroinnissa kirjoitin haastattelun Word-tekstinkäsittelyohjelmalla, jossa riviväli oli 1,15 ja fonttikoko 12. Aineistoa kertyi kirjoitettuna ylös 7 sivua.

Litteroinnin jälkeen perehdyin tarkemmin haastattelussa esille nousseisiin seikkoihin. Korostin sanoja, jotka mielestäni olivat haastattelun ydinasioita, jotka tavallaan kulkivat mukana koko haastattelun ajan. Haastattelun antia pystyin vertaamaan myös omiin havaintoihini prosessin aikana. Haastattelukysymykset olin suunnitellut niin, että vastauksilla saisin nimenomaan mahdollisimman paljon tukea ja näkökulmaa omaan havainnointipäiväkirjaani.

Haastattelussa korostui apuvälineiden merkitys asiakkaalle sekä asiakkaan kehitys. Myös työyhteisön merkitys sekä asiakkaan itse tekeminen olivat haastattelussa suuressa roolissa. Itse tekemiseen liittyi vahvasti myös tahtominen. Asiakkaalla on oikeus tahtoa ja tavallaan asiakas on sen oivaltanut prosessin aikana. Hänellä on mahdollisuus valita ja tehdä päätöksiä liittyen omaan elämänsä.

Apuvälineiden käytön kehityksessä ilmeni selkeämpi kehitys tietokoneen käytössä. Tähän on saattanut vaikuttaa myös laitteiston kehitys prosessin aikana. Sähköpyöräntuolin harjoitteilla on ollut vaikutusta enemmänkin asiakkaan itenäistymiseen sekä päätöksentekoon. Liikkuessaan sähköpyörätuolilla asiakkaalla on tavallaan vastuussa omasta ja muiden turvallisuudesta vaikka avustaja olisikin mukana. (Hiltunen 2010b.)

Haastattelussa pohdittiin myös Tikkarellin vaikutusta ja merkitystä asiakkaan apuvälineiden käytössä. Tikkarelli on lyhytaikaishoito ja esille nousi se, kuinka paljon Tikkarellin rutiineissa tulisi painottaa arjen kuntouttavaa toimintaa. Asiakas ei pysty itse pesemään pyykkejä tai valmistamaan ruokaa, joten hänelle

arjen kuntouttava toiminta tulisi apuvälineiden käytön kautta. Tikkarellin tarkoitus ei kuitenkaan ole toimia kuntoutusyksikkönä (Hiltunen 2010b).

4 VAMMAISUUS ILMIÖNÄ

Kehitysvammaisuus on leimattu yhteiskunnassamme sosiaalisesti rajoitteeksi (Pajunen 2007, 98). Kehitysvammaisuus ei ole koskaan ollut yhteiskunnassamme toivottu poikkeavuus, vaan siihen on aina suhtauduttu tavallaan häpeillen ja syyllisyyttä potien. Vanhemmille vammaisen lapsen syntymä on raskas paikka, jolloin kyseenalaistetaan oma toiminta: Mitä olisin voinut tehdä toisin? Miksi tämä tapahtui juuri minulle? (Vehmas 2005, 77.)

Kehitysvammaisuus saattaa hyvinkin ilmetä pelottava asiana siitä tietämättömälle henkilölle. Kehitysvammaisilla on oma tapansa kommunikoida ja tehdä asioita. Toiset eivät kykene käyttämään puhetta ilmaistakseen itseään, jolloin kommunikointivälineitä on etsittävä muita keinoja hyödyntäen. Jo pelkällä toiseen tutustumalla ilman puhetta kommunikoivan mielialat ja tahdot voivat tulla helpoksi ymmärtää.

4.1 Vammaisuus yhteiskunnassamme

Vuosien saatossa Suomen yhteiskunnan asenteet vammaisuuteen ovat vaihdelleet ja kehitystä on tapahtunut 1970-luvun ajattelusta, jossa kehitysvammaisia hoidettiin erillään muusta yhteiskunnasta. Ajattelutapa on ollut lääketieteellinen, mutta vähitellen on päästy siirtymään sosiaalisempaan näkökulmaan. Palveluiden piirissä kehitysvammaisen ei enää ole passiivinen vaan itse itsensä asiantuntija. (Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle vammaispolitiikasta i.a.)

Uusi näkökulma yhteiskunnan suhtautumisessa näkyy myös vammaispolitiikassa. Vammaispolitiikan pohjalla ovat perus- ja ihmisoikeudet. Yhteiskunnassamme painotetaan sitä, että jokaiselle kuuluu itsemääräämisoikeus sekä oikeus olla osallisena yhteiskunnan toimintaa omanlaisenaan. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 17.) Haasteena on yhä kuitenkin tämän toteutuminen käytännössä (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 29).

Kehitysvammaisten yhdenvertaista elämistä yhteiskunnassa on pyritty viime vuosina kehittämään. Näkökulmina on ollut muun muassa osallisuus sekä syrjimättömyys. Yhteiskuntaa on pyritty kehittämään siihen suuntaan, että myös kehitysvammaiset pystyisivät elämään osana yhteiskuntamme arkea huomiota herättämättä eli normaalisti samoine velvollisuuksineen ja oikeuksineen kuin muutkin. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 163.) Kuntoutuksella, opetuksella ja hoidolla vammaiset pyritään tuomaan osaksi yhteiskunnan normaalia arkea. Heidät pyritään integroimaan niin, että he toimivat ja oppivat omissa ryhmissään ja tätä kautta tulevat osaksi yhteiskuntaa. Erottelu esimerkiksi opetustilanteissa normaalista kaavasta voidaan tarkastella niin syrjintänä kuin tasa-arvonakin. Toisin sanoen vammaisille luodaan mahdollisuudet toimia, mutta toimimisen yhteisö koostuu muista vammaisista. (Vehmas 2005, 77.)

Kehitysvammaisten hyvä elämä yhteiskunnassamme vaatii kuitenkin heidän mukaan ottamistaan eli inklusiota. Palvelut ja tukitoimet ovat kuitenkin välttämättömiä, jotta tasavertainen eläminen yhteiskunnassa olisi mahdollista. Valtaväestölle tarkoitettut palvelut eivät ole riittäviä kehitysvammaisille. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 163.) Vammaisten toimintamahdollisuuksia edistäessä puhutaan nykyään osallisuuden lisäämisestä. Tämä kytkeytyy positiivisesti asiakkaan mahdollisuuksiin vaikuttaa häntä koskeviin asioihin. (Eriksson 2008, 11.)

Yhteiskunnan hyödyksi on, että sen kansalaiset olisivat mahdollisimman yritteliäitä. Käytännössä tällä tarkoitetaan ihmisen kykyä ja valmiutta selvitä ongelmallisista tilanteista sekä hyväksyä riskit tekoihinsa ja valintoihinsa liittyen. Riskejä voi ottaa, mutta on myös itse kannettava niistä syntyvät seuraukset. Näin rohkaistaan omatoimisuuteen ja itsenäisyyteen. (Juhila 2006, 77.) Siitä huolimatta, että kehitysvammaisten kyky tehdä itsenäisiä päätöksiä ei ole yhteiskuntamme normien tasolla, tulisi heitä silti rohkaista ajattelutapaan ”mitä jos?”. Tällä tavalla asiakkaan omaiset, edunvalvoja, asuntolaohjaaja tai vastaava tekee suuret päätökset, mutta asiakas tuodaan osaksi oman elämänsä valintoja. ”Mitä jos?” -ajattelutavalla asiakkaan kanssa voidaan luoda tilanne, joka asiakkaan tulee ratkaista. Tilanteesta luodaan eri näkökulmia ja katsotaan, mitä seurauksia päätökset mahdollisesti tuovat.

4.2 Vammaisuus Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Kehitysvammaisuus ei sulje pois ihmisen oikeutta toimintaan ja opetukseen, joka tulee kristityn identiteettiä. Tähän Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on erityisiä papin ja diakonin virkoja. Viran haltijoilla on oikeus ja velvollisuus mahdollistaa myös kehitysvammaisille hengellistä toimintaa. Tästä esimerkkinä muun muassa kehitysvammaisille suunnatut rippikoulut. (Kaila 2007, 185.)

Kristilliset kirkot ovat kautta aikojen tehneet hyväntekeväisyyttä. Hyväntekeväisyys ja laupeus ovat olleet suuressa osassa kristillistä vammaistyötä. Kirkko on se elin, jolla on tapana ollut asettua vähäosaisimpien puolelle. Toisaalta taas vammaiset eivät haluaisi olla hyväntekeväisyyden kohde vaan aktiivisia toimijoita yhteiskunnassamme. (Vehmas 2005, 30–31.)

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on luonut työntekijöilleen sekä seurakuntalaisille käyttöön kirkon vammaispoliittisen ohjelman. Sen tarkoituksena on kertoa vammaisten mahdollisuuksista osallistua kirkon toimintaan sekä tuoda vammaisten tasavertaisuus yhteiskunnassa esille. Vammaisilla on yhtäläinen oikeus osallistua hengelliseen toimintaan, joten myös heidän tarpeet on otettava huomioon toimintaa järjestettäessä. Ohjelman tavoitteena on tuoda vammaisten oma ääni tasavertaisesti kuuluville kirkon toiminnassa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2003.) Yhteiskunnan kansalaisilla on tasavertainen oikeus osallistua päätöksentekoon ja tätä kautta pyrkiä vaikuttamaan päätöksentekoon ja lainsäädäntöön (Juhila 2006, 118.).

Kirkollisista ja hengellisistä opeista kerrottaessa kehitysvammaiselle on tarpeellista korostaa tiettyjä asioita, esimerkiksi syntiä. Asioista voi tietysti kertoa, mutta oleellisempaa on tuoda esille uskon positiivisempia asioita, kuten rakkautta ja Jumalan huolenpitoa. Kehitysvammaiset tarvitsevat täten eräänlaista suojelua puhuttaessa heidän omasta uskostaan. (Sutinen 2006. 49.)

Kehitysvammaisten on yleensä haastavaa ymmärtää vertauskuvallista kieltä, jossa muodossa hengellinen sanoma yleensä on. Kyseistä asiaa helpottavat suuresti esimerkiksi kuvat, leikit tai viittomat. (Sutinen 2006, 44–46.) Kehitys-

vammaisilla musiikilla on usein suuri merkitys ja vaikutus hengellisyyteen. Tämä ilmenee varsinkin tuttujen laulujen kohdalla, jotka luovat myös tutun ilmapiirin asiakkaalle. Kehitysvammaisen Jumalan, tai toisen ihmisen, kohtaaminen vaikuttaa positiivisesti ihmisen minä-kuvaan sekä vahvistaa positiivisesti näkemystä omasta olemassaolostaan. (Nyman 1994, 122.)

4.3 Aikaisemmat tutkimukset

Köllin (2008) opinnäytetyössä käsitellään cp-vammaisen nuoren aikuisen seurakunnan toimintaan osallistumista. Periaatteessa kirkon ja oman seurakunnan toimintaan osallistuminen on mahdollista aina avustajan kanssa. Henkilökohtainen avustaja saattaisi olla mahdollista saada seurakunnalta tai asia voi olla tarpeellista selvittää asumisyksion henkilökunnan kanssa. Harrastuspiirin laajetessa kirkon toimintaan on otettava huomioon sen esteettömyys, kuten pyörätuolilla liikkuminen sekä inva-wc. (Kölli 2008, 52.)

Jos ympäristö luokittelee vammaisen kykenemättömäksi toimimaan erilaisissa tilanteissa, on myös vammaisen itse helppo turvautua kykenemättömyyteensä. Tällöin vastuuta on helppo siirtää eteenpäin muille, esimerkiksi työntekijöille. Vammaisten elämä saatetaan kuvata synkäksi paremmin tietämättä. Kuntoutuksessa ei tulisikaan painottaa asiakkaan vammaisuutta. (Somerkivi 2000, 48.) Opinnäytetyön asiakas on koko elämänsä ollut manuaalisessa pyörätuolissa ja täten ollut riippuvainen muiden avusta. Jo se, että pääsee itse liikkumaan ja päättämään siitä, mihin haluaa tilassa sijoittua, on paljon päätettävää. Opinnäytetyöni aikana olen huomannut, että päätöksenteko kahden eri vaihtoehdon välillä voi olla vaikeaa, koska ennen ei ole tarvinnut eikä toisaalta myös voinut itse asioista päättää.

5 KEHITTÄMISPPROSESSIN KESKEISIMMÄT KÄSITTEET

5.1 Toimintakyky

Toimintakyky pitää käsitteenä sisällään kehon toiminnot, yksilöllisen toiminnon sekä osallisuuden omassa elämäntilanteessaan. Toimintarajoitteisuus taas painottaa kehon vajavuuksia sekä rajoitteita eri suorituksiin ja osallistumisiin. (Kas-ki ym. 2009, 15.) Varsinkin kehitysvammaisilla on ominaista se, että toimintakyvyn eri osa-aluetta vahvistettaessa vahvistuu myös jokin toinen toimintakyvyn osa-alue. Toimintakyvyn tukemisessa on otettava huomioon asiakkaan mieltymykset. Toiminnan tulisi olla mielekästä ja palkitsevaa asiakkaalle samalla kun se myös pyrkii kohentamaan muun muassa elämänlaatua. (Malassu 2007, 134.)

Prosessin aikana pyrin hyödyntämään asiakkaan toimintakykyä sekä samalla vahvistaa sitä. Tähän pyritään luomalla asiakkaalle mahdollisuus tehdä itse ja vaikuttaa omaan tekemiseensä. Toimintakyvyltään asiakas on kykenevä käyttämään sähköpyörätuolia sekä tietokonetta ja niiden käyttö vaikuttaa kehon toimintojen lisäksi myös asiakkaan sosiaalisuuteen.

5.2 Kehitysvammaisuus ja CP-vamma

Kehitysvammaisuus ei ole sairaus vaan vamma, jolla on vaikutus jokapäiväiseen elämään. Asteeltaan kehitysvamma voi ilmetä lievästä oppimisvaikeudesta vaikeaan kehitysvammaisuuteen. Usein kehitysvammaisilla on muitakin vammoja, jotka vaikuttavat vuorovaikutukseen, puheeseen tai liikkumiseen. Kehitysvamma diagnosoidaan ennen 18-vuoden ikää. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry i.a.)

CP-vamma on liikunta- ja toimintavamma. Se voi ilmetä ihmisellä niin lievänä toimintahäiriönä kuin monivammaisuutenakin. CP-vamma johtuu keskushermoston säätelykeskuksesta, jossa on vaurio. CP-vammaan liittyy usein erilaisia

pakkoliikkeitä. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 278.) Lihaksia voi olla vaikea kontrolloida, mistä seuraa hallitsemattomia liikkeitä (Malm ym. 2006, 281).

CP-vammaisuus on osalla sekä älyllistä kehitysvammaisuutta että liikuntavammaisuutta. Tilastojen mukaan cp-vammaisista yli puolilla on jonkinlainen puhehäiriö, kolmasosa sairastaa epilepsiaa ja noin 10–15 prosentilla kuulo- tai näkövammoja. (Kaski ym. 2009, 132–133.) Näihin tilastoihin verratessa, opinnäytetyössä mukana oleva asiakas on tavallaan perinteinen cp-vammainen, koska hänellä on sekä epilepsia, puhehäiriö ja vaikeuksia asioiden hahmottamisessa.

5.3 Kuntouttava toiminta

Opinnäytetyössäni kuntoutus tarkoittaa toimintaa, jolla pyritään parantamaan asiakkaan henkilökohtaista tyytyväisyyttä sekä helpottamaan suoriutumista päivittäisistä toiminnoista. Kuntoutus tarkoittaa käsitteenä taitojen ja asioiden uudelleen oppimista. Opinnäytetyössäni asiakas kuitenkin opettelee uusia taitoja, jolloin kuntoutusta voidaan nimittää myös habilitaatioksi. (Kaski ym. 2009, 240–241.)

Tavoitteina kuntoutukselle pidetään asiakkaan toimintakyvyn paranemista. Se edesauttaa toimimista yhteiskunnassa mahdollisimman itsenäisesti sekä tasa-arvoisesti. Onnistumisen edellytyksenä on asiakkaan oma motivaatio ja osallistuminen. Ajateltuna kuntoutumista voimavarakeskeisesti, asiakkaalle annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa kuntoutukseen sekä korostetaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Kuntoutuksen avulla pyritään saamaan asiakkaan vahvuudet ja voimavarat käyttöön. (Malm ym. 2006, 47–48.) CP-vammaisella kuntoutuksen pidempiaikaisena tavoitteena voidaan pitää mahdollisimman itsenäistä toimimista aikuisena (Malm ym. 2006, 281).

Vammaisilla henkilöillä on jo useamman vuosikymmenen ollut kuntoutuksen tavoitteena voimaantuminen ja tätä myötä itsenäisyys. Kuntoutuksella pyritään siis parantamaan niitä taitoja, joita elämisessä tarvitaan. Kuntoutus voidaan määritellä myös välietapiksi kohti voimaantumista. Kuntoutuksella pyritään siis

minimoimaan henkilön riippuvuutta muista.(Järvikoski, Härkäpää & Pättikangas 1999, 104.)

Opinnäytetyössä asiakkaan kuntouttava toimintana on apuvälineiden käytön harjoittaminen. Tietokone toimii asiakkaalle kuntoutuksen tukena, kun harjoitellaan erilaisia valmiuksia. Kuntouttavat tietokoneohjelmat auttavat syy-seuraussuhteen ymmärtämisessä ja tukevat itsenäisiä valintoja. (Papunet 2009.) Apuvälineitä harjoittaessa toimitaan koko ajan asiakkaan ehdoilla. Hänelle luodaan mahdollisuuksia tehdä mielensä mukaan, mutta samalla pitäen kiinni tavoitteellisuudesta.

5.4 Voimaantuminen ja osallisuus

Voimaantuminen on yksi empowerment -sanan käännoksistä. Käsite on syntynyt 1960-luvulla Yhdysvalloissa, kun vähemmistöjen oikeuksia alettiin puolustaa. Sana liittyy prosessiin, jossa vahvistetaan ryhmän tai yksilön mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Suomessa käsite voidaan liittää läheisesti myös elämänhallinnaksi. Molemmissa asiakkaalle luodaan mahdollisuus vaikuttaa enemmän elämässään, tähän liittyy niin elämän olosuhteet sekä päämäärät. (Järvikoski ym. 1999, 109-110.)

Voimaannuttamisella pyritään rohkaisemaan asiakasta osallistumaan enemmän omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Tällöin niin sanottua valtaa siirrettäisiin työntekijältä asiakkaalle. Asiakas voi tällöin oman toiminnan kautta pyrkiä päämääriinsä ja tätä kautta mahdollisesti myös asiakkaan elämänlaatu paranee. Voimaannuttamisessa tärkeässä roolissa on asiakkaan osallisuus sekä asiakkaan näkeminen täysivaltaisena kansalaisena. Voimaannuttamisella on monta nimitystä, mutta kaikkien sen käsitteiden keskeisin asia on asiakas itse. (Juhila 2006, 120–121.) Asiakkaalla on oikeus tehdä elämäänsä koskevia valintoja (Malm ym. 2006, 31).

Opinnäytetyössäni pyrin tukemaan asiakasta tekemään itse päätöksiä. Asiakkaalle tulisi luoja mahdollisimman paljon tilanteita, joissa hän itse joutuisi teke-

mään päätökset. Aiheet voivat olla niin arkipäiväisiä kuin mahdollista, mutta jo asiakkaan tahdon ja mielipiteen kysyminen on merkittävää.

Voimaantumisen vahvistumisen seurauksena on asiakkaan osallisuuden lisääntyminen. Vastavuoroisesti taas osallisuuden lisääntyminen antaa mahdollisuuden reflektoida omaa voimaantumista ja mahdollisesti myös kehittää sitä. (Heikkilä & Heikkilä 2007, 31.) Kun asiakas on sisäisesti voimaantunut, näkyy se tahdossa yrittää parhaansa. Voimaantumisessa yhdistyy vapaus ja vastuu asiakkaan saadessa vapaus valita, mutta ennen tätä pitää olla luottamusta itseensä, jolloin vastuun kantaminen päätöksistä tulee mukana. (Siitonen 2007.)

6 ASIAKKAAN HARJOITTAMAT APUVÄLINEET

Kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on yhdenvertainen oikeus olla yhteiskunnan täysivaltainen jäsen. Apuvälineet ovat yksi keino vammaisilla ihmisillä tavoitella yhdenvertaisuutta esteettömän ympäristön sekä avustajien lisäksi. (Mönkkönen 2007, 32.) Apuvälineillä pyritään lisäämään asiakkaan sosiaalisuutta, mutta lisäksi apuvälineet luovat asiakkaalle mahdollisuuden erilaiseen toimintaan. Apuvälineiden käyttö antaa asiakkaalle virikkeitä, jotta arki ei olisi vain istumista, kuuntelemista ja puhumista. (Kurki 2010.)

Asiakas on saanut käyttöönsä niin sähköpyörätuolin kuin tietokoneen. Apuvälineitä käsiteltäessä apuvälineillä tarkoitetaan nimenomaan siis kyseisiä laitteita. Lyhyellä aikavälillä apuvälineiden tarkoitus on luoda virikkeitä ja toimintaa asiakkaan arkeen, mutta pidemmän aikavälin tavoitteen on tuoda apuvälineet osaksi arkea. Tulevaisuudessa apuvälineiden määrä voi lisääntyä ja toimintatarkoitukset muuttua, mutta nykyisillä apuvälineillä luodaan pohja tulevaisuuden apuvälineiden käyttöön.

6.1 Tietokone

Asiakkaan käytössä oleva tietokone koostuu kokonaisuudessaan itse kannettavan tietokoneen lisäksi erillinen pöytään kiinnitettävä lisänäyttö, kaiuttimet ja kaksi selainpainiketta (Kuva 1). Selainpainikkeet kiinnitetään asiakkaan pyörätuolin pöytään tarranauhojen avulla, jotta ne pysyvät paikoillaan. Selainpainikkeita on kaksi, väreiltään punainen ja sininen. Punainen painike toimii painikkeena, jolla asiakas selaa eri ohjelmien sisällä ja sinisellä painikkeella asiakas valitsee haluamansa toiminnon. Asiakkaan kanssa on sovittu, että punainen painike on aina vasemmalla puolella ja sininen oikealla. Käytettävistä ohjelmista riippuen käytössä on joko vain punainen painike tai molemmat painikkeet. Kyseisillä varusteilla pyritään saamaan tietokoneesta kaikki mahdollinen hyöty asiakkaalle ottaen huomioon asiakkaan toimintakyvyn.

Tietokoneeseen on asennettuna kolme eri ohjelmistoa asiakkaan käyttöön. Ohjelmina tietokoneessa on Grid, PowerPoint sekä Disco. Grid toimii kahdella selainpainikkeella. Ohjelman päävalikossa on neljä eri vaihtoehtoa: musiikki, kuvat, lauseet ja kello. Kuvista löytyy asiakkaan omia lapsuuskuvia. Kuvien lisäksi tietokone kertoo kuvien kuvatestit niin valittaessa. Musiikkiin asiakkaalle on asennettu kolme laulua sekä Vesa-Matti Loirilta että Dave Lindholmilta. Ohjelmassa on myös kello sekä apulauseita, mutta asiakkaan kohtuullisen hyvän puhetason vuoksi apulauseet vaikuttavat epäolennaiselta juuri kyseiselle asiakkaalle. Jossain muussa tapauksessa ohjelman apulauseet olisivat mainio keino kommunikointiin. Ohjelma kertoo myös kellonajan niin valittaessa.

Tietokoneella voi katsella ja kuunnella erilaisia PowerPoint –ohjelmalla luotuja tiedostoja. Prosessin aikana asiakkaan käytössä oli kuvitettu versio Piippolan vaari –laulusta, Menin maalle –tarina, Minun päiväni –tarina sekä lyhyt animaatio dinosauruksista. Dinosauruksista kertovaa tarinaa lukuun ottamatta muissa asiakkaan tulee vaihtaa kuvaa, eli diaa aina äänen loputtua. Dinosauruksista kertova tarina pitää enemmän sisällään dioja, joissa ääntä ei ole mukana lainkaan. Asiakkaalle on osoittautunut kuitenkin mahdollisen asioiden hahmottamisen vuoksi hyödyllisemmäksi ja mielekkäämmäksi ääntä mukanaan sisältävät PowerPoint –ohjelmat.

Kolmas ohjelma tietokoneella on Disco. Discon valikon pystyy itse määrittelemään erilaisista kuvavaihtoehdoista, jotka löytyvät myös paperiversioina. Valikossa asiakas pystyy liikkumaan ja valitsemaan haluamansa kuvan, jonka takaa aukeaa aiheeseen liittyvä lyhyt animaatio. Kuvat ovat tosin liian pieniä asiakkaalle hahmottaa sekä paperiversiona että tietokoneen näytöllä, joten ohjelmaa ei ole ollut suuressa käytössä.

Tietokoneen nykyiset harjoitteet toimivat asiakkaalle niin sanottuna ponnahduslautana tulevaisuuteen, jolloin voisi olla mahdollista hyödyntää taitoja ympäristön hallinnassa. Ympäristöhallintalaitteilla on mahdollista ohjata muun muassa valoja ja ovia (Kajo apuvälineet i.a.). Tämän lisäksi apuväline toimii vapaa-ajan toimintana asiakkaalle. Opinnäytetyön aikana tietokoneella käytettävät ohjelmis-

tot ovat siis vain välineenä tavoitteisiin pyrittäessä, pääasiana on ennemminkin käyttökypinten oikeanlainen käyttö.

KUVA 1: Asiakkaan käytössä olevan tietokoneen lisänäyttö ja selainpainikkeet

6.2 Sähköpyörätuoli

Tutkimuksien mukaan sähköpyörätuolin käyttäjiä on kolme kertaa enemmän kuin reilu kymmenen vuotta sitten. Sähköpyörätuolin tarjoama liikkumismahdollisuus parantaa kehitysvammaisen mahdollisuutta hakeutua sosiaalisiin tilanteisiin. (Kiviranta & Jokinen 2003, 58–59.) Teknologia kehittyi kaikilla aloilla, luonnollisesti siis myös sähköpyörätuolit kehittyvät ja niiden käyttö yleistyy. On myös helppo ymmärtää se, että sähköpyörätuolin käyttäminen lisää sosiaalisiin tilanteisiin hakeutumista. Tällöin sosiaaliseen tilanteeseen liittyminen ei ole väkinäistä, koska ihminen voi omalla liikkeellä tulla ja poistua tilanteesta.

Sähköpyörätuolin käyttö mahdollistaa asiakkaan pääsyn haluamiinsa paikkoihin. Pienissäkin tiloissa se loisi mahdollisuuden jo pelkästään kääntymiseen, jolloin asiakas saisi tilanteen mukaan osallistua selän takana olevien henkilöiden keskusteluun. Sähköpyörätuolin avulla myös harrastemahdollisuudet lisääntyvät, esimerkkinä jalkapalloilun harrastaminen. Asiakkaan kanssa sähköpyörätuolilla harjoiteltaessa kerran on ollut iso pallo mukana, jota kohden asiakas tulee ja ”potkaisee” eli törmää palloon.

Sähköpyörätuolin nopeus on mahdollista valita viiden eri vaihtoehdon välillä. Nopeuden voi määrittellä yhdestä viiteen, jossa yksi on hitain ja viisi nopein. Asiakkaan kanssa käytössä on nopeudet yksi ja kaksi. Sisätiloissa nopeutena on yksi, sillä esteet tulevat nopeasti vastaan lujempaa ajettaessa. Ulkona mahdollistuu laajempien tilojen käyttö, joten nopeutena on kaksi.

Sähköpyörätuolin ohjain sijaitsee asiakkaan vasemmalla puolella (Kuva 2). Opinnäytetyön aikana ohjainta on hiljalleen siirretty enemmän oikealle, josta on huomattu olevan hyötyä. Sähköpyörätuolia voi ohjata viidellä eri nopeusasteella riippuen ympäristöstä sekä käytön hallinnasta. Sähköpyörätuolin istuinosaa voi myös asentaa eri asentoihin, joten asiakas pystyy vaihtelevaan kaltevuusastettaan. Sähköpyörätuolissa on kaksi eri tilaa sen liikkumisen suhteen. Toinen vaihtoehto on joko itse ajaminen, jolloin laitetta ei pysty muuten liikuttamaan tai tila, jossa sitä voidaan vain työntää, jolloin sähköohjain ei ole toiminnassa.

KUVA 2: Asiakkaan käytössä oleva Storm sähköpyörätuoli

Sähköpyörätuolin kanssa haasteellisinta on vasemmalle kääntyminen. Siihen pyritään vakiinnuttamaan oma ote ja tuomaan se liikkeenä mahdollisimman tuuksi ja luonnolliseksi. Tavoitteena sähköpyörätuolin käytössä on asiakkaan mahdollisimman luonteva ja turvallinen liikkuminen apuvälinettä hyväksi käyttäen. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi kääntymistilanteissa sitä, että kääntyminen ei tapahdu pysähdyksen kautta vaan se on osana liikerataa.

7 KEHITTÄMISPROSESSI

Kehittämisprosessi ajoittui vuoden 2010 maaliskuusta saman vuoden lokakuuhun eli kahdeksan kuukauden ajalle. Opinnäytetyö alkoi Työ, työyhteisö ja johtaminen -opintokokonaisuuden hankeharjoitteluna, mutta jo tällöin oli tiedossa hankkeen jatkuminen ja aiheen syveneminen.

Kevään 2010 aikana toteutin harjoituksia asiakkaan kanssa itse yhdeksän kertaa sähköpyörätuolin kanssa sekä 12 kertaa tietokoneen kanssa. Kyseisenä aikana myös asiakas harjoitteli tietokoneen käyttöä neljä kertaa lähihoitajaopiskelijan kanssa. Näiden kertojen havainnot ovat osana aineistoa.

Heinäkuussa 2010 haastattelin asiakkaan lähityöntekijöitä sekä havainnoin asiakkaan molempien apuvälineiden käyttöä ja kehitystä. Heinäkuun havainnot toimivat välirefleksiona opinnäytetyölle.

Lopulliset tulokset pohjautuvat asiakkaan käytökseen apuvälineiden käyttöön ja lokakuussa 2010. Niin sanottuun päättökokeeseen asiakas harjoitteli jo lokakuussa, jolloin toteutin neljä päivää eri harjoitteita asiakkaan kanssa.

7.1 Aikataulu ja prosessin kulku

Vuoden 2010 maalis- ja huhtikuun aikana asiakkaan apuvälineiden käyttö ja toiminta muodostivat opinnäytetyön lähtökohdat ja siitä muodostui osa aineistoa. Kaikkia tulevia muutoksia, toimintaa ja kehitystä verrattiin siis kyseisiin lähtökohtiin. Tutkimuslupa oli tällöin hankeharjoittelun osalle maaliskuusta toukokuuhun. Aineistoa kertyi tällöin joka toinen viikko, koska asiakkaan jaksot Tikka-rellissa sijoittuivat näin.

Apuvälineteknologia oli minulle täysin uutta, joten asiakkaan apuvälineiden harjoittaminen vaati ensin sen, että opin itse käyttämään niitä. Onnekseni sain hyvän perehdytyksen apuvälineiden käyttöön. Prosessin aikana pystyin aina turvautumaan Nuutti Hiltuseen sekä Tikoteekin henkilökuntaan, jos kysymyksiä ja

ongelmia apuvälineiden kanssa ilmeni. Aluksi ongelmallinen oli varsinkin sähköpyörätuoli ja sen akun huono kestävyys. Akun vaihdon ajan yhteinen aika asiakkaan kanssa kulutettiin tietokoneharjoittelun parissa.

Sähköpyörätuolia harjoiteltiin aluksi paljon sisätiloissa, jolloin liikkumatilaa oli rajallisesti. Paikkoina tällöin toimivat Tikkaellin Pääskyjen osasto ja Siiralan aula. Tehokkaampaa kehittymistä on luultavasti kehittynyt ulkona tehtyjen harjoitteiden avulla, sillä tällöin ajon ei tarvitse olla niin pikkutarkkaa. 2010 huhtikuun alussa harjoitteet siirtyivät ulkotiloihin. Ulkona suuremmat linjat ajossa ovat mahdollisia eikä tällöin ajoon tarvitse puuttua niin usein, jolloin asiakkaalle itselleen voi jättää ongelmanratkaisun vaikeissa ajotilanteissa.

Sähköpyörätuolia ja sen eri ominaisuuksia on koko prosessin ajan muokattu niin, että se palvelisi mahdollisimman hyvin asiakasta. Jo aluksi tiedettiin asiakkaalla olevan haasteita vasemmalle kääntymisessä. Maaliskuun 2010 aikana kiinnitin huomion siihen, että asiakkaalla ei ole tiettyä otetta ohjaimesta vasemmalle kääntyessä. Tätä alettiin siis määrätietoisesti harjoitella ja sen vuoksi sähköpyörätuolin ohjaimen sijaintia on vaihdeltu, jotta ohjaimen sijainnin merkitys selviäisi. Ohjainta on siis määrätietoisesti tuotu koko aika enemmän oikealle, jotta asiakkaan ohjaimen käyttö olisi mahdollisimman vaivatonta ja sujuvaa.

Asiakas oli koko prosessin ajan innokkaana ottamassa apuvälineitä mukaan kotiin ja tästä mahdollisuudesta usein kysyi. Huhtikuussa tähän tuli mahdollisuus tietokoneen osalta. Minä, Nuutti Hiltunen sekä Tikoteekin kaksi työntekijää veimme tietokoneen laitteineen asiakkaan kotiin, jossa tietokoneen käyttö opetettiin asiakkaan läheiselle. Tietokoneen käytölle ei asetettu kotona olemisen aikana tavoitteita, pääasia oli, että asiakas sai mahdollisuuden myös kotonaan toimia tietokoneen kanssa.

Toukokuussa esittelin opinnäytetyöni tutkimussuunnitelman opinnäytetyöseminaarissa. Tämän pohjalta pystyin hakemaan tutkimuslupaa opinnäytetyölle. Kesäkuussa 2010 sain uuden tutkimusluvan Etevan tutkimuslupalautakunnalta opinnäytetyötä koskien. Heinäkuun 2010 alussa haastattelin opinnäytetyötä varten sekä Yhteinen elämä -projektikoordinaattori Nuutti Hiltusta että asiakkaan

senhetkistä vastuuhjaajaa Tikkarellissa Anita Kurkea. Heinäkuun alussa pidin myös välikatsauksen asiakkaan toimintaan ja kehitykseen. Tuolloin apuvälineiden käyttö oli enemmänkin asiakkaan itsensä käsissä eli tavoitteena oli kyseisinä kertoina antaa asiakkaan itse näyttää osaamisensa ilman sen suurempaa ohjausta.

Kyseisessä välirefleksiossa tietokoneen osalta huomion kiinnitti painalluksen luonnistuminen oikea-aikaisesti. Asiakas oli tähän mennessä hyvin sisäistänyt, mitä ohjelmia tietokoneelta löytyi ja mitä mahdollisuuksia asiakkaalla on tietokoneen ohjelmien kanssa tehdä. Haasteita asiakkaalla sen sijaan ilmeni päämäärään pyrittäessä. Päätöksenteko ja siihen päätyminen tuntuivat vaikealta, asiakas tuntui usein tyytyvän valikoista löytyviin ensimmäisiin vaihtoehtoihin. Tämä ilmeni selkeimmin musiikkia kuunnellessa, jolloin kolmesta lauluvaihtoehdosta asiakas usein valitsi listassa ensimmäisenä olevan.

Sähköpyörätuolin käytössä välirefleksiossa vasemmalle kääntyessä asiakkaan oli edelleen vaikea pitää ote. Asiakkaan kanssa harjoittelin heinäkuussa vasemmalle kääntymistä kädestä pitäen hänen kanssaan. Asiakas yllätti tällöin myös käyttämällä ajossa vasemmalle kääntyessä vasemman käden keskisormeaan eikä aiemmin käytettyä nyrkki-otetta. Nyrkki-otteessa asiakas pitää kättään nyrkissä ja käden ulkosyrjällä ohjaa sähköpyörätuolia vasemmalle.

Välirefleksion jälkeen apuvälineiden kanssa toimiminen jäi jälleen Tikkarellin vastuulle. Resursseja toimintaan ei kuitenkaan löytynyt, mutta sähköpyörätuolilla asiakas pääsi kuitenkin ajamaan yhdessä Nuutti Hiltusen kanssa. Syyskuun 2010 alussa toteutin intensiivi-jakson, jolloin pidin itse harjoitteita asiakkaalle. Viikko koostui neljästä päivästä asiakkaan kanssa, joista kahtena kertana harjoittelimme tietokoneen käyttöä ja toisena kahtena asiakas pääsi ajamaan sähköpyörätuolillaan.

Syyskuun alussa tapasin myös Etevan kehitysvammatyön papin, jonka kanssa keskustelin hengellisen laulun toteuttamisesta asiakkaan käyttöön. Sain hyviä neuvoja kirjalliseen materiaaliin liittyen sekä kappaleen valintaan. Asiakas sai itse vahvasti olla mukana päättämässä kuvitettavaa laulua. Laulu valittiin asiak-

kaan omista cd-levyistä kuuntelemalla eri lauluja läpi, joihin asiakas sai kommentoida.

Hengellisen laulun kuvitus vaati jälleen uutta perehtymistä tietoteknisiin kysymyksiin. Laulun valinnan jälkeen loin vision mieleeni laulun valmiista PowerPoint-versiosta. Sen toteutus ei kuitenkaan ollut aloittelijalle helppoa, joten yhdessä Nuutti Hiltusen kanssa päätimme pitää kuvituksen yksinkertaisena. Käytännössä kuvituksen yksinkertaisuus tarkoittaa pienien, yksityiskohtia sisältävien, kuvien välttämistä. Pulmia tuli jälleen ohjelman siirtämisessä asiakkaan tietokoneelle ja sen saamisesta kuulumaan sekä näkymään oikealla tavalla. Saimme jälleen apua Tikoteekin henkilökunnalta, joka ohjeisti ohjelman siirtämisessä.

7.2 Harjoitteet

Harjoitteilla opinnäytetyössä tarkoitetaan tapoja, joilla apuvälineiden käyttöä pyritään kehittämään. Sekä sähköpyörätuoliin että tietokoneeseen on vakiintuneet omat harjoitteensa, jotka ovat muotoutuneet ajan kanssa. Tutkimuksen kuluessa harjoitteiden pituudet vakiintuivat niin, että tietokoneen kanssa suoritettu harjoite kesti noin 30 minuuttia ja sähköpyörätuolin kanssa noin 45 minuuttia. Asiakkaan opittua tuntemaan, on helppoa havaita väsymisen merkkejä. Väsyneenä asiakkaan keskittyminen oli haasteellista eikä toiminta ollut täten enää mielekästä ja tavoitteellista. Usein harjoitteet lopetettiin viimeistään silloin, kun väsymys oli havaittavissa. Lopetus tapahtui kaikesta huolimatta asiakkaan tahdosta, sillä annoin hänen päättää lopettamisesta.

Tietokoneen käytössä yksi tavoitteista oli vakiinnuttaa asiakkaan painallusrytmi eri tietokoneen ohjelmia selatessa. Ohjelmistot muistuttavat omilla tavoillaan liian nopeasta painallusrytmistä. Gridissä liian nopea painallus johtaa siihen, että asiakas ei ehdi kuunnella tietokoneen puhetta, jolloin tahdottuun valikkoon pääseminen on vaikeaa. Tällöin asiakas usein vain selaa päävalikkoa läpi päätyttä tahdottuun vaihtoehtoon. Painallusrytmin harjoitteluun parempi ohjelmisto on PowerPoint, koska käytössä on vain yksi painike. Muistutuksena liian

nopeasta painallusrytmistä laulu menee eteenpäin haluttua nopeammin, jolloin osa tarinasta tai laulusta jää kuuntelematta. Toisaalta, jos asiakas jatkaa liian nopeaa painallusta ennen dian loppumista, ei tietokone reagoi siihen vaan dia pysyy paikoillaan kunnes vaadittu tauko on painallusnopeudessa pidetty.

Painallusnopeuden säätelyyn ja harjoitteluun on käytetty lähinnä PowerPoint-ohjelmaa. Tämän sen vuoksi, että ohjelmassa ei tarvitse tehdä valintoja ja käytössä on automaattisesti vain yksi painike, jota painaa. Asiakas on itse innoissaan esimerkiksi Piippolan vaari -laulusta, joten se myös motivoi asiakasta rytmittämään painallukset, jotta laulusta ei jää mitään kuulematta.

Gridissä harjoitteet ovat myös tähdänneet oikea-aikaiseen painallukseen. Asiakkaalta on voitu peittää tai poistaa kokonaan valinta -painike, jotta haluttuun päämäärään päästäisiin. Harjoitteiden aluksi normaalisti kysyn asiakkaalta, mihin valikkoon hän tahtoi siirtyä. Ennen painikkeisiin koskemista on siis jo tehtävä päätös, mitä tahtoo. Asiakkaan valittua päämäärä, hän saa luvan painaa selain -painiketta. Jos asiakas päätyy kerta toisensa jälkeen painamaan valintapainiketta väärässä kohdassa, on tällöin yleensä poistettu kyseinen painike. Tällöin asiakas joutuu itse kertomaan, kun selain on oikealla ja halutulla kohdalla, jolloin määränpäähen pääsemiseksi tulisi valinta -painiketta painaa. Menetelmää aloin käyttää maaliskuun lopussa ja se on säilynyt menetelmänä koko prosessin ajan.

Kyseinen tapa pakottaa asiakkaan kertomaan toimistaan. Oppimisen näkökulmasta tämä on osoittautunut prosessin aikana tehokkaaksi, mutta toisaalta myös se ei välttämättä tue asiakkaan voimaantumista. Asiakas tavallaan alistetaan toimimaan muiden tahdon mukaan. Kyseinen toimintatapa kuitenkin osoittaa asiakkaan kyvykkyyden ja osaamisen käyttäen tietokonetta. Hän tietää miten päästä haluttuun tulokseen. Usein kahden painikkeen esillä olo kuitenkin häiritsee ja haluttuun tulokseen ei päästä vaikka toisen painikkeen peittämisellä on voitu todeta asiakkaan osaavuus ja kyvykkyys.

Sähköpyörätuolin harjoitteissa tavoitteena on, että kaikki liikkuminen suoritetaan asiakkaan oman käden kautta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaal-

la ollessa haasteita siirtymisessä paikasta toiseen, liikkuminen suoritetaan niin, että asiakkaan mukana oleva henkilö ohjaa hänen kättä liikkumisessa. Tällöin asiakas kokee ongelmatilanteiden purut myös itse ja oppii selviytymään niistä. Halutessa näyttää ja opettaa asiakkaalle tietyn liikkeen, otetaan asiakasta kädestä kiinni, ohjataan se haluttuun ote-asentoon ja viedään ohjaimelle. Tätä on käytetty paljon varsinkin vasemmalle kääntymisessä. Ote otetaan asiakkaan kanssa yhdessä, liikettä toteutetaan myös hetki yhdessä, jonka jälkeen asiakkaan pyydetään jatkamaan samaa liikettä harjoitteiden pitäjän irrottaessa itse otteensa asiakkaasta.

7.3 Hengellinen laulu asiakkaan käyttöön

Osa projektia oli luoda hengelliseen lauluun kuvitus asiakkaan käyttöön tietokoneelle. Asiakkaalla on tietokoneella jo valmiiksi suosikkiartistiensa lauluja ilma kuvituksia. Kuvitettuna asiakkaalla oli tutkimushetkellä käytössään vain yksi laulu PowerPoint-ohjelmalla, Piippolan vaari. Kyseinen laulu on muodostunut asiakkaalle yhdeksi suosikeista. Kuvitettujen laulujen ideana on laulun kuuntelemisen lisäksi aktivoida kuuntelija, sillä asiakas joutuu tällöin itse viemään laulua eteenpäin painiketta painamalla.

Neuvoja hengelliseen osioon sain Etevan kehitysvammatyön papilta. Keskustelin hänen kanssaan aiheesta ja ajatuksena syntyi, että asiakas saisi itse valita ja vaikuttaa kyseisen laulun valintaan. Tässä asiakas siis tulisi alusta alkaen itse osalliseksi tapahtumia ja päätöksiä.

Laulu valittiin asiakkaan omista musiikkilevyistä. Kuuntelin asiakkaan kanssa yhdessä eri lauluja samalla keskustellen asiakkaan kanssa tämän mielipiteistä kyseisistä lauluista. Lopulta valinta jäi kahden eri laulun välille, vaihtoehtoina olivat enää laulut Kirkossa ja Suojelusenkeli. Ehdotin itse asiakkaalle vaihtoehtoja Kirkossa-laulua, koska tämä on enemmän tarinallisesti etenevä laulu. Kyseinen laulu valittiin asiakkaan kanssa ja pääsin aloittamaan laulun työstämisen PowerPointille.

Ensimmäinen tehtävä oli pilkkoa laulu osiin, jotta osat olisi mahdollista liittää aina siihen diaan, jossa osan kuvitus on. Tämä ei onnistunut jo käytössäni olevilla musiikki-ohjelmilla, joten asian tiimoilta otin yhteyttä Tikoteekin henkilökuntaan. Laulun osiin pilkkominen tapahtui Audacity 1.3. Beta –ohjelmalla, joka on ilmaiseksi ladattavissa Internetistä.

Laulun pilkotuista osista tuli noin 24 sekunnin pätkiä. 24 sekuntia on melko pitkä aika asiakkaalle odottaa laulussa uutta painallusta verrattuna aikaa muihin hänen käytössään oleviin lauluihin. Laulun osien pituudet vaativat asiakkaalta käytössä malttia eli käsi on nostettava painikkeelta kokonaan melkein puoleksi minuutiksi. Muistutuksena asiakkaalle tämän liian nopeasta toiminnasta seuraa laulun siirtyminen seuraavaan diaan, jolloin osa laulusta jää kuulematta

Kuvituksessa oli otettava huomioon kuvien selkeys sekä liike. Jotta asiakas pysyisi hahmottamaan kuvan, sen tulee olla mahdollisimman iso ja koska tavoitteena oli tehdä animaatiomainen kuvitus, piti kuvat saada liikkumaan luontevasti. Kuvituksen kautta pyrin tuomaan laulun lähelle asiakasta. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että laulussa on kuva asiakkaan kotipaikkakunnan kirkosta sekä sitä, että laulussa matkaava poika on kuvituksessa pyörätuolissa istuva poika.

Valmiin laulun varsinainen luovutus asiakkaan omaan käyttöön tapahtui vasta prosessin viimeisellä viikolla lokakuussa. Tämän vuoksi laulun käyttöä käytännössä ei ole voitu arvioida opinnäytetyössä. Laulun luovutuksen aikana kuitenkin kuvattiin videokameralla ensimmäinen kerta, kun asiakas näki kuvitetun version. Asiakkaasta huomasi, että uusi laulu ja kuvitus kiinnostivat, sillä hän malttoi hienosti keskittyä niin kuviin kuin lauluun. Ylimääräisiä painalluksia ei tämän aikana tapahtunut.

Hetki täydellisen suorituksen jälkeen asiakas pääsi näyttämään kuvitettua laulua läheisilleen. Vaikka ajallisesti virheetön painallus-suoritus oli vain noin 15 minuuttia aikaisemmin, oli paikalla olevien ihmisten vaikutus asiakkaaseen ja hänen suoritukseen merkittävää. Asiakas oli innoissaan, joka sai asiakkaan kä-

det hiukan jäykistymään. Tämä taas vaikutti osaltaan selainpainikkeilla painamiseen, sillä nopeita harhalyöntejä syntyi useita.

Laulun kuvituksessa on käytetty lähinnä Internetistä Papunet-sivustolta löytyviä kuvia. Asiakkaan kotipaikkakunnan kirkon kuva on kirkon seurakunnan Internet-sivuilta.

8 TOIMINNAN TULOKSIA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Toiminnan tuloksissa vertaan toisiinsa vuoden 2010 maaliskoukuun lähtökoh-
tia, saman vuoden heinäkuun välireflektiota sekä 2010 vuoden lokakuun toiminn-
ta. Tuloksiin tulee kuitenkin suhtautua kriittisesti, sillä etnografia ei ole koskaan
puolueetonta (Vuorinen 2005, 63). Pysin tarkastelemaan tuloksia mahdollisim-
man puolueettomasti, mutta tulosten pohjautuessa omiin havaintoihini, tulokset
ovat joka tapauksessa omia näkökulmiani.

Ihmisen, vammaisen tai ei, suorituskyky on riippuvainen monesta eri seikasta.
Suorituskykyyn vaikuttaa eri kehon toiminnot sekä muun kognitiiviset kyvyt ku-
ten muisti. (Kielhofner, Tham, Baz & Hutson 2002, 81.) Tuloksissa näkyy esi-
merkiksi vireyden tilan merkitys. Väsyneenä asiakkaan toiminta on levottomam-
paa sekä oleelliseen keskittyminen heikompaa.

8.1 Asiakkaan voimaantumisen tukeminen

Vammaisen ihmisen voimaantumisen tukeminen ei ole koskaan yksinkertainen
asia. Kuntoutuksen ja auttamistyön näkökulmasta katsottuna tämä on monimut-
kaista. Koska kyseessä on kehitysvammaisen asiakas, voimaantumisen tuke-
minen tapahtuu toisen henkilön kautta, jolloin asiakas muuttuu toiminnan koh-
teeksi. Vaikka toimintatapa olisi asiakaslähtöinen, voi tuloksena ollakin alistumi-
nen. (Järvikoski ym. 1999, 104.)

Apuvälineet luovat asiakkaalle mahdollisuuden tulevaisuudessa hallita ympäris-
töään, mutta prosessin aikana apuvälineet ovat olleet harrastustoiminta asiak-
kaalle. Koen, että apuvälineet ovat kuitenkin tukeneet asiakasta voimaantumi-
sen prosessissa. Harjoitteiden aikana voimaantumisen ja alistumisen kontrasti
saattoi korostua. Asiakas kuitenkin omalla tavallaan toteutti tahtoaan ja taval-
laan kapinoi ajoittain ohjeistuksia vastaan. Asiakkaasta huokui huumorintaju
tavassa, jolla hän teki asioita ohjeiden vastaisesti.

Voimaantumisen kannalta apuvälineet ja niillä toteutettava toiminta tulisi olla asiakkaalle mielekästä. Asiakkaalle on pyritty tuomaan onnistumisen tunteita sekä toiminta on yritetty toteuttaa niin, että se on jo itsessään palkitsevaa. Myös oma uskonni asiakkaan tekemiseen ja onnistumiseen on luonut paremmat lähtökohdat asiakkaan voimaantumisen tukemiseen. (Mönkkönen 2008, 143.)

Niin kuin jo edellä on käynyt ilmi, apuvälineet ovat rohkaisseet asiakasta monella eri tavalla. Työyhteisössä asiakkaan rohkaistuminen on näkynyt asioiden pyytämässä ja toivomisissa, jopa vaatimisena (Kurki 2010). Tahtominen ei ole kaikilla ihmisillä itsestään selvä ominaisuus ja tapa. Taito tahtoa vaatii tukea esimerkiksi yhteisöltä tai tekemiseltä eli rakenteita, jotka tukevat toimintaa. (Mönkkönen 2008, 155.) Apuvälineillä on myös positiivinen merkitys asiakkaan toimintakykyyn sekä mahdollistaa asiakkaan osallistumisen (Invaliidiliitto 2009).

8.2 Apuvälineiden käytön kehitys

Huhtikuun 2010 puolivälin jälkeen asiakas sai tietokoneen mukaansa kotiin hetkeksi aikaa. Tällöin tietokoneen ja varusteisen pystytys sekä käyttö opetettiin asiakkaan äidille. Asiakkaan palattua tietokoneen kanssa takaisin Tikkarelliin, kysyin, mitä asiakas oli tietokoneella kotonaan harjoitellut? Asiakkaan vastattua kuvien selaamista, pyysin häntä täten menemään Gridin päävalikosta kuviin. Tänä onnistuikin hienosti heti ensimmäisellä kerralla ja kun pyysin siirtymään tietyn kuvan kuvatekstiin, toteutti asiakas pyyntöni saman tien. Vaikka kotona tehtyjen harjoitteiden määrästä ei ole tarkkaa tietoa, mahdollisimman jatkuva harjoittelu näkyy asiakkaan apuvälineiden käytössä.

Asiakkaan tietokoneen käytössä merkittävän muutos on mielestäni tullut PowerPoint – ohjelmien selaamisessa. Rytmitys näiden ohjelmien, varsinkin Piipolan vaarin kohdalla, ovat lähes aina oikea aikaisia. Asiakkaan väsymyksen vaikutus harjoitteista suoriutumiseen näkyi jo projektin alussa. Varsinkin asiakkaan ollessa väsynyt, askellus oli liian nopeaa. Lokakuussa 2010 harjoiteltaessa askellusta, väsymyksen lisäksi myös lihasjäykkyyttä lisäävä jännitys aiheutti

harhalyöntejä painikkeille. Virheettömiä harjoitehetkiä PowerPointin kanssa syntyi kuitenkin useita kautta prosessin.

Vasemmalle kääntyminen sähköpyörätuolilla oli suurena aiheena koko prosessin ajan. Toukokuun 2010 loppuun asti harjoitteissa vasemmalle kääntymistä oli harjoiteltu paljon. Asiakkaan oli vaikea hakea mieleistä ja vaivattominta otetta kääntyessään, joten ote otettiin lähes aina yhdessä. Otteet ovat vaihdelleet lähinnä nyrkin ulkosyrjän, etu- ja keskisormen välin sekä pelkän keskisormen välillä. Lopulta pyrin vakiinnuttamaan käyttöön nyrkin ulkosyrjän käytön viemällä vasemmalle kääntyessä asiakkaan otteen aina samaksi. Heinäkuun välireflektiossa asiakas sai avustettuna otettua kyseisen otteen, mutta ei pystynyt otetta kauaa säilyttämään.

Merkittävin kehitys vasemmalle kääntymisessä oli huomattavissa syyskuussa 2010 intensiivi-jakson aikana. Ennen tätä sähköpyörätuolin ohjainta oli siirretty enemmän oikealle eli keskemälle asiakasta. Tämän vaikutus vasemmalle kääntymiseen oli merkittävä. Ensimmäisen harjoituskerran aikana vasemmalle kääntymisen helpottuminen näkyi niin, että yhdessä otetun otteen pitäminen samana irrottaessa itse otteeni oli vaivattomampaa. Itse asiakas ei otetta vielä löytänyt, mutta pystyi otteen siis pitämään se hänelle ohjattaessa.

Intensiivi-jakson toisena kertana koimme asiakkaan kanssa yhdessä onnistumisen tunteen. Edelleenkin vasemmalle kääntyessä ote otettiin yhdessä, mutta tämän jälkeen vasemmalle yhdessä kääntymisen jälkeen asiakas jatkoi samaa liikettä pyörien yhteensä kuusi kertaa ympyrää. Suuret keuhut saatuaan asiakas sai selvästi lisämotivaatiota sähköpyörätuolin harjoitteluun, sillä osasi ylpeillä asiasta muille ja kysyi useasti seuraavan harjoituskerran päivää. Asiakkaan itsetunto tuntui kyseisen kerran jälkeen kohonneen.

Kehitys vasemmalle kääntymisessä jatkui prosessin loppuun eli lokakuuhun asti. Ohjainta oli viety entisestään oikealle eli keskemälle päin. Tällä sijoittelulla asiakas pystyy vasemmalle kääntymisessä itse ottamaan tarttumaotteen ohjaimesta ja vetämään ohjaimesta kääntyessään. Ohjaimen sijoittelu edellä mainitulla tavalla tukee vasemmalle kääntymistä, mutta toisaalta se vaikeuttaa suo-

raan liikkumista. Asiakkaalla on ollut tapana liikkua suoraan eteenpäin ohjaimella ohjainta nyrkillään työntämällä. Ohjaimen ollessa vasemman käden edessä, suoraan eteenpäin ohjaimen työntäminen on melko helppoa. Ohjaimen paikan vaihtuminen oikeammalle vaatisi asiakkaalta suoraan liikkumisen ohjaintteen muuttamista.

8.3 Apuvälineiden käyttöön vaikuttavat tekijät

Harjoitteet asiakkaan kanssa ovat usein tapahtuneet joko kello 10 tai kello 14. Kyseiset kellonajat ovat tuntuneet ideaaleimmilta ajoilta harjoittaa apuvälineitä, vireystason vuoksi. Harjoitteita on satunnaisesti pidetty myös kello 13 eli ruoan jälkeen niin, että asiakas ei ole ehtinyt päivälepoa ottamaan. Tämän vaikutus on havaittavissa selvästi. Jos harjoite tapahtuu kello 13, harjoitteiden kestot ovat lyhyempiä asiakkaan jaksamisen vuoksi sekä asiakkaan toiminta on tuolloin levottomampaa.

Säännöllisellä harjoittelulla tuntuisi olevan vaikutusta asiakkaan suoritusastoon apuvälineitä käyttäessä. Mitä säännöllisempää apuvälineillä harjoittelu on, sitä nopeampi asiakkaan kehitys on. Kehityksen taantuminen näkyy nopeasti, jos edellisestä harjoituskerrasta on kulunut useampi viikko. Säännöllisellä harjoittelulla ja sen mahdollistamisella kehitystä oli nähtävissä jo aikaisemmin mainitulla tavalla, kun asiakas sai tietokoneen mukaansa kotiin.

Säännöllisyyteen on tiiviisti yhteydessä ympäristön tuki. Tuen lisäksi ympärillä olevilla ihmisillä tulisi olla osaamista käyttää apuvälineitä. Asiakkaalla ei ole mahdollisuutta itse ja itsenäisesti käyttää apuvälineitä ilman apua. Tietokoneen käytössä hän tarvitsee ihmisen kokoamaan laitteiston sekä henkilön vaihtamaan eri ohjelmistoja kannettavalta tietokoneelta. Sähköpyörätuolin käytössä avustajan tehtävä olisi taata asiakkaan turvallisuus kyseistä apuvälinettä käytettäessä.

8.4 Muutokset asiakkaassa

Prosessin aikana asiakas on alkanut puhua entistä enemmän. Tietysti kyseessä voi olla normaalin tutustumisen kautta tapahtunut sosiaalisuus asiakkaan ja itseni välillä. Apuvälineet luovat kuitenkin sen keinon, jolla ihmiset lähestyvät toisiaan ja voivat niiden avulla tulla tutuiksi. Prosessin kuluessa huomasin kuitenkin, että mitä tutummaksi asiakkaan kanssa tulee, sitä vähemmälle apuvälineiden käyttö ja sen merkitys tavallaan jää. Asiakas viihtyy apuvälineiden kanssa niiden käyttöä harjoitellen, mutta harjoituksien aikana asiakas saattaa monestikin pitää pidemmän tauon vain jutellakseen. Jos asiakkaalla on paljon kerrottavaa, on apuvälineiden käyttöön olla vaikea keskittyä. Myös asiakkaan väsymys vaikuttaa harjoitteluun.

Apuvälineet tarjoavat siis hyvän keinon muille olla suhteessa asiakkaaseen (Hiltunen 2010). Sosiaalisissa suhteissa vammaisilla on usein elinolojensa vuoksi ongelmia. Kyse ei ole niinkään ihmissuhdeongelmista vaan vammaisen henkilön huomioimisesta. Vammaisen henkilön sosiaalisiin suhteisiin vaikuttaa paljon hänelle annetut ja toisaalta myös riistetyt oikeudet. Vammaisen henkilön ympäristö ja sen suhtautuminen kanssakäymiseen on merkittävä tekijä. (Eriksson 2008, 51.) Apuvälineiden käyttöä ei tarvitse tarkastella aina kuntoutuksen näkökulmasta vaan sitä voidaan vielä tässä vaiheessa katsoa asiakkaan kanssa yhdessä vietetyn ajan ja tekemisen kannalta. Siinä missä nuorempien asiakkaiden kanssa aikaa vietetään esimerkiksi muistipelejä pelaillen, voi apuvälineiden kanssa toimiminen ajaa asiakkaan kanssa saman asian.

Jo kuukausi prosessin alusta eli huhtikuussa 2010 aloin kiinnittää huomiota siihen, missä menee asiakkaan osaamattomuuden sekä haluamattomuuden raja. Sosiaalisen kanssakäymisen lisäksi asiakas on alkanut tavallaan vitsailla harjoitteiden aikana. Asiakkaalle annettaessa tehtäväksi esimerkiksi pyrkiä tietokoneella toimiessa tiettyyn päämäärään, kertoo hän sanallisesti oikein, miten päämäärä saavutetaan. Tämän jälkeen pyrkiessään käytännössä tähän päämäärään saattaa hän tehdä toisin ja naureskella hiukan tapahtuman jälkeen. Asiakkaalta tällöin kysyttäessä, että toimiko hän ohjeiden mukaisesti, toteaa hän, että ei. Vahingon ja tahallaan erilailla tekemisen erottaminen toisistaan on

välillä haastavaa. Vitsailun toki ymmärtäisi asiakkaalta, koska tuleehan valinnan mahdollisuuksien kautta myös mahdollisuus tehdä toisin.

Toisin sanoen asian voisi tulkita niin, että asiakas osaa silloin, kun sitä haluaa. Maaliskuussa 2010 kiinnitin vasta kolmannella tietokoneen kanssa vietetyn harjoitushetken aikana huomion asiaan. Lokakuussa 2010 vietetyn hetken aikana huomio kiinnittyi samaan. Tehdystä huomiosta on kerrottu myös asiakkaalle ja pyritty kysymään teon motiivia, joskus vastaukseksi saa anteeksipyyntöä ja joskus taas iloista naurua. Kokoamastani havainnointipäiväkirjasta kyseisestä teemasta oli maininta kuusi kertaa.

Valinnan tekeminen on silti haastavaa asiakkaalle. Hänelle annettaessa kaksi tai useampi vaihtoehto josta valita, voi valinnan teko olla vaikeaa. Tietokoneohjelmalla olevien laulujen valinnassa näkyy myös valinnan teon haastavuus. Jos asiakkaalta ei kysy, minkä laulun hän tahtoisi kuulla, siirtyy hän melko usein ensimmäiseen vaihtoehtoon. Ei voi sanoa, haluaako hän kyseiseen vaihtoehtoon vain siksi, että tahtoisi kuulla laulun vai siksi, että se on ensimmäisenä listalla.

9 POHDINTA

Totaalisen totuuden määrittely tuloksissa on vaikeaa. Asiakkaalle annettaessa tehtävä ja sen epäonnistuessa ei voida aina varmaksi sanoa, tekikö asiakas väärin tahallaan vai vahingossa. Oman valinnanvapauden myötä tulee luonnollisesti myös vapaus tehdä toisin kuin pyydetään.

9.1 Työyhteisön paneutuminen

Vuoden 2010 maaliskuusta saman vuoden toukokuuhun suoritin hankeharjoittelun Tikkarellissa. Tällöin vastuulleni tuli asiakkaan kanssa apuvälineiden harjoittelu. Työyhteisön jäsenet olivat tietoisia roolistani ja antoivat minulle tilaa toimia. Vastuun antaminen minulle helpotti nähdäkseni hieman heidän arkeaan, mutta toisaalta se myös taas vapautti heidät apuvälineiden kanssa toimimisesta.

Tikkarellin lyhytaikaishoito on tarkoitettu lapsille ja nuorille heidän vanhempien tai hoitajiensa lomien ja vapaiden ajaksi. Tikkarelli ei siis ole asiakkaalle koti vaan hoitopaikka. (Eteva i.a. b.) Tikkarellin asiakaskunta on suurempi kuin normaalissa asuntolassa, jossa asukkaat ovat vakituisia. Tästä syystä on ehkä ymmärrettävää, että yksittäisen nuoren hoitoon ei voida varata niin paljon yksilöllistä aikaa kuin vakituisissa asuntoloissa. Opinnäytetyön prosessin aikana asiakas on viettänyt arkipäivät Tikkarellissa. Ulkopuolisen näkökulmasta voisin sanoa, että asiakkaan päivät ovat melko samanlaisia viikonpäivästä riippumatta. Tästä syystä apuvälineet toisivat toimintaa asiakkaan arkeen Tikkarellissa.

Tikkarellin henkilökunta ei ole saanut paljon perehdytystä apuvälineiden käyttöön, eivät edes riittävästi. Tämä saattaa johtua resurssien puutteesta, mutta myös motivaatiolla ja mielenkiinnolla on osuutensa. Apuvälineiden harjoittelu ja käyttö tulisi saada rutiininomaisemmaksi työyhteisössä. Tällöin se palvelisi paremmin myös asiakasta eikä apuvälineiden käyttö olisi vain satunnaista kiva. Vaikka harjoittelu ei olisikaan päivittäistä, edes viikoittainen harjoittelu olisi positiivista. Tällä hetkellä mahdollisuudet siihen riippuvat paljon aikatauluista ja resursseista. (Kurki 2010.)

9.2 Kehittämisideat

Apuvälineitä on paranneltu ja korjailtu paljon opinnäytetyön aikana. Korjaukset eivät liity pelkästään toimimattomuuteen vaan myös kokeiluja on tehty parempien tulosten toivossa. Tietokoneeseen esimerkiksi hankittiin erilliset kaiuttimet, jotta asiakkaan olisi mukavampi kuunnella musiikkia ja tietokoneen äänet kuuluisivat paremmin. Tikoteekista asiakas sai myös uuden liittimen tietokoneeseen, jotta painikkeiden kytkeminen tietokoneeseen sujuisi vaivattomammin. Sähköpyörätuolissa yritettiin ohjaimen sijoittamista eri kohdille, jotta se olisi paras mahdollinen ja vaivattomin asiakkaalle. Asiakkaan spastisuus eli lihasjäykkyys käsissä vaikuttaa taas ohjaimen sijoitteluun. Apuvälineiden kehittelyssä toimivammalle tavalle on kehiteltävää aina. Varsinkin tietokoneen ja sen laitteiston luominen kompaktimmaksi paketiksi hyödyttäisi niin Tikkarellin henkilökuntaa kuin asiakkaan läheiset.

Tutkimusta tehdessä havainnoin samalla tietokoneen antaman äänipalautteen merkitystä asiakkaalle tulevaisuutta varten. Asiakkaalla on käytössään PowerPoint-esityksiä, joissa yhdistyvät ääni ja animaatio. Äänen ja liikkeen määrä vaihtelevat esityksistä riippuen, mutta havaintojen perusteella asiakkaalle mieluisimmaksi ovat muodostuneet ne esitykset, joissa äänen loppuminen merkitsee eteenpäin menemistä. Asiakkaan hahmottamisen vaikeuksien vuoksi hänellä on vaikea hahmottaa pieniä kuvakkeita tietokoneen lisänäytöltä. Tätä on testattu myös disco-ohjelman avulla, jossa näytöllä on pieniä kuvakkeita, joista asiakas saisi valita mieluisensa ilman tietokoneen sanallista ohjausta. Näiden tehtävien epämieluisuus huokuu asiakkaasta, joka on tietenkin ymmärrettävää. Mielenkiintoista olisi kuitenkin tietää, kuinka paljon tietokoneen antamalla sanallisella ohjauksella on merkitystä.

9.3 Oma toiminta prosessin aikana

Prosessin aikana pääsin toteuttamaan omia ohjaustaitojani. Sosiaalialalla ohjauksella pyritään saamaan positiivisia muutoksia asiakkaissa motivoimalla heitä (Mönkkönen 2008, 147). Aluksi koin pientä epätoivoa, sillä käytettävät apuväli-

neet olivat minulle itsellenikin vieraita. Perehdytyksen ja muutaman käyttökerran jälkeen pääsin luomaan jonkinlaisia metodeja, joilla harjoitteita vietäisiin eteenpäin. Motivaatio nousi jälleen, kun koki onnistumisen hetkiä sekä asiakkaasta että omista metodeista. Tietokoneen harjoitteista koin enemmän onnistumisen kokemuksia, kun taas sähköpyörätuolin käytössä turvauduin useammin Nuutti Hiltuseen vinkkien toivossa. Epätoivoa ja turhautumista koin myös prosessin loppuvaiheella, kun kirkollisen laulun kuvitus ei sujunut niin vaivattomasti kuin toivoin. Sosionomin ammatissa on hyvä hallita tietotekniset perustoimet, mutta koska ammatin pääpaino ei ole tietotekniikan hallinta, harmitti hukkaan kulunut aika tietoteknisten ongelmien vuoksi.

Ohjaustilanteessa toimiessani pyrin huomioimaan toiminnan asiakaskeskeisyyden. Asiakassuhteen kohdalla tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että en ole ohjannut asiakasta liian voimakkaasti, mutta en toisaalta myöskään ole jäänyt vain taka-alalle. Ohjauksen ollessa liian voimakasta muuttuu asiakaskeskeisyydestä asiantuntijakeskeiseksi. Ohjauksen kannalta on myös pyrittävä aluksi luomaan sellainen suhde asiakkaan kanssa, jotta luottamus olisi kohdallaan. (Mönkkönen 2007, 84.) Koen, että asiakkaan ja minun välinen suhde toimi avoimesti, koska molemmat kohtasivat toisensa ennakkoluulottomasti. Hyvä asiakassuhde ei kuitenkaan takaa sitä, haluttu muutos ja uusi toimintamalli toteutuisi (Mönkkönen 2008, 142).

Ohjaukselliselta kannalta käsitykseni ihmisten kohtaaminen yksilöllisellä tavalla vahvistui. Toimintatapoja luotaessa ja ihmisiä ohjattaessa on huomioitava asiakkaan oma persoonallisuus. Toimintatapoja luotaessa ja toteuttaessa kaikille asiakkaille ei voi toteuttaa samoja keinoja vaan ne on muokattava ja sovellettava kyseessä olevalle asiakkaalle toimivaksi.

Työyhteisön paneutumisen puutteeseen olisin voinut ehkä vaikuttaa vahvemman määrätietoisuudella. Toukokuussa 2010 ilmaisin muutamalle työntekijälle toiveeni siitä, että asiakkaan kanssa harjoiteltaisiin apuvälineitä kesän aikana säännöllisesti. Apuvälineiden harjoittelun tärkeys oli minulle ehkä itsestäänselvyys, jonka merkitystä en osannut ilmaista tarpeeksi suureen ääneen työyhteisössä. Pyrin kuitenkin rohkaisemaan asiakasta, jotta hän osaisi pyytää ja vaatia

apuvälineiden käyttöä työntekijöiltä. Heinäkuussa sain kuitenkin tiedon, että harjoittelua ei ole toteutettu, kun kysyin harjoittelupäiväkirjaa. Kysyessäni asiaa, sain sellaisen kuvan, että työyhteisö ei olisi ollut edes tietoinen harjoittelun merkityksestä niin asiakkaan kuin opinnäytetyönikin kannalta.

Prosessi on ajoittunut kokonaisuudessaan melko lyhyelle ajalle, noin seitsemän kuukauden ajalle. Tänä aikana on tehty paljon töitä sekä asiakkaan kanssa että ilman. Opinnäytetyön prosessiin kuuluu toiminnallisen työn lisäksi myös lähde- materiaaliin tutustuminen sekä raportointi. Koko prosessin ajan mielessä on pyörinyt tärkeitä huomioita, joihin pitäisi keskittyä. Kirjoittamisen kuitenkin aloittaessa, ajatuksia on vaikea saada paperille. Aihe on käynyt itselle niin tutuksi, että sen esittely muille kirjallisessa muodossa on osoittautunut haasteelliseksi. Myös työn määrää sekä onnistumisen kokemuksia yhdessä asiakkaan kanssa on vaikea kuvailla.

Kehitysvammaisten kanssa toimiessa kärsivällisyys on tärkeää. Pitää osata ja jaksaa tehdä paljon toistoja turhautumatta sekä antaa asiakkaalle aikaa toimisaan. Toisin sanoen, pitää osata kohdata ihminen omanalaisenaan. Kärsivällisyys ja kestävyys palkitaan, kehitysvammaistyö on kokonaisuudessaan erittäin antoisaa. Prosessin alussa intressit kehitysvammatyöhön tulevaisuuden työympäristönäni oli vielä hiukan epämääräinen. Toive oli tiedossa, mutta mielessä pyöri myös muita päämääriä. Prosessi on vahvistanut tahtoani toimia tulevaisuudessa kehitysvammaisalalla huomioiden sekä sen positiiviset että negatiivisetkin puolet.

*Hän ei kävele koskaan,
mutta sielunsa viilettää
kuin villi intiaani
vuorenrinnettä välkkyvää.
Hän ei kävele koskaan
se vain unissa onnistuu,
mutta tärkeämpää onkin
hänessä kaikki se muu.*

*Hän ilman jalkoja juoksee,
hän nauttii ja iloitsee
enemmän kuin moni niistä,
jotka oikeasti kävelee*

(Johanna Kurkela: Hän ei kävele koskaan)

LÄHTEET

- Eriksson, Susan 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3/2008. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Eteva i.a. a. Etevasta vammaispalvelujen johtava tuottaja. Viitattu 4.5.2010. <http://www.eteva.fi/hakemisto>.
- Eteva i.a. b. Lyhytaikaishoidon yksikkö Tikcarelli. Esite.
- Heikkilä, Jorma & Heikkilä, Kristiina 2007. Voimaantuminen työyhteisön haasteena. Helsinki: WSOY.
- Heikkinen, Hannu L.T 2006. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Hannu L.T., Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa: Dark Oy, 16-38.
- Hiltunen, Nuutti 2010 a. Projektikoordinaattori Yhteinen elämä -projekti Järvenpää. Sähköpostiviesti 28.10. Vastaanottaja Sari Vaittinen. Tuloste tekijän hallussa.
- Hiltunen, Nuutti 2010 b. Yhteinen elämä -projekti, projektikoordinaattori ja fysioterapeutti. Haastattelu 7.7.2010. Järvenpää.
- Huovinen, Terhi & Rovio, Esko 2006. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Hannu L.T., Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa: Dark , 94-113.
- Invalidiliitto 2009. CP-vammaisen aikuisen hyvinvointi, toimintakyky ja ikääntyminen kirjallisuuskatsaus. CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella –projekti 2007-2010. Invalidiliitto ry.

- Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Järvikoski, Aila; Härkäpää, Kristiina & Pättikangas, Mervi 1999. Vammaisen henkilön valtaistuminen – palvelujärjestelmän avulla vai ilman sitä? Teoksessa Susanna Nouko-Juvonen (toim.) Pyörätuolitango: näkökulmia vammaisuuteen. Helsinki: Edita, 103–126.
- Kaila, Eva 2007. Kehitysvammaisen ihmisen uskonelämän tukeminen hoitotyön arjessa. Teoksessa Anja Räisänen (toim.), Markus Kaski & Marna Lehmusojä Haasteellinen Kehitysvamma-ala. Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. KAMU-projektin artikkelikokoelma. Helsinki: Diakonissalaitos, 185-190.
- Kajo apuvälineet i.a. Ympäristönhallinta. Viitattu 5.5.2010.
http://www.kajo.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=6.
- Kaski, Markus (toim.); Manninen, Anja & Pihko, Helena 2009. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry i.a. Mitä on kehitysvammaisuus? Viitattu 5.10.1009. <http://www.kvtl.fi/sivu/kehitysvammaisuus>
- Kielhofner, Gary; Tham, Kerstin; Baz, Tal & Hutson, Jennifer 2002. Performance capacity and the lived body. Teoksessa Gary Kielhofner Moded of human occupation. Theory and application. Third edition. Maryland, USA: Lippincott Williams & Wilkins, 81-98.
- Kiviranta, Tuula & Jokinen Kristiina 2003. Esteetöntä elämää vai korkeita kynnyksiä? Näkökulmia liikuntavammaisten koululaisten arkeen. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 277. Jyväskylä: Gummerus.

- Kurki, Anita 2010. Eteva, Tikkarelli. Asiakkaan vastuuhjaaja. Haastattelu. 7.7.2010 Järvenpää.
- Kölli, Essi-Ilona 2008. CP-vammaisten ihmisten kokemuksia vuorovaikutustilanteista työntekijöiden kanssa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä, Järvenpää. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Malassu, Pirjo-Leena 2007. Kehitysvammaisen ihmisen toiminnan havainnointi ja tukeminen. Teoksessa Anja Räisänen (toim.), Markus Kaski & Marna Lehmusojja Haasteellinen Kehitysvamma-ala. Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. KAMU-projektin artikkelikokoelma. Helsinki: Diakonissalaitos, 127–140.
- Malm, Marita; Matero, Marja; Repo, Marjo & Talvela, Eeva-Liisa 2006. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY.
- Mönkkönen, Kaarina 2008. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Niemelä, Pauli 2002. Diakonia ja ihmiskäsitys. Teoksessa Riitta Helosvuori, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä & Juhani Veikkola(toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 87-103.
- Nyman, Margit 1994. Vaikeimmin kehitysvammaisen jumalakuva. Teoksessa Kirsi Aalto, Martti Esko & Matti-Pekka Virtaniemi(toim.) Sielunhoidon aikakausikirja 7. Kirkon koulutuskeskus, Kirkon perheasiain keskus, Kirkon sairaalasielunhoidon keskus, 99-123.
- Pajunen, Mauri 2007. Käsitys kehitysvammaisuudesta syvenee – riittääkö kehitysvamma-alan henkilöstön osaaminen? Teoksessa Anja Räisänen (toim.), Markus Kaski & Marna Lehmusojja Haasteellinen Kehitysvamma-ala. Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. KAMU-projektin artikkelikokoelma. Helsinki: Diakonissalaitos, 97–99.

- Papunet 2009. Tietokone apuvälineenä – esimerkkejä käyttömahdollisuuksista.
Viitattu 7.10.2010.
<http://papunet.net/tietoa/apuvalineet/tietokoneen-kaytto/kayttoesimerkit.html>.
- Seurakuntaopisto i.a. Yhteinen elämä -projekti, ajalla 1.10.2008-31.12.2010.
Viitattu 5.10.2010.
http://www.seurakuntaopisto.fi/sivu.php?artikkeli_id=572
- Siitonen, Juha 2007. Voimaantumisen viitekehys. Viitattu 8.10.2010.
<http://www.tyhjoverkosto.fi/materiaalit/seminaarit/siitonen.pdf>
- Somerkivi, Pirjo 2000. Vammaisuus, kuntoutuminen ja selviytyminen sosiaalisen tuen verkostoissa. Kuopion yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Väitöskirja.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2003. Kirkko kaikille. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vammaispoliittinen ohjelma. Viitattu 7.5.2010.
http://www.evl.fi/kkh/to/kdy/kirkon_vammaisohjelma_2003.html.
- Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle, VAMPO 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 26.10.2010
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf
- Sutinen, Jorma 2004. Yksinkertaisesti kaunis. Suomussalmi: Myllylahti.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna 2005. Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino: Tampere, 9-21.
- Tikoteekki 2009. Tervetuloa kehitysvammaliiton Tikoteekin sivuille! Viitattu 7.10.2010. <http://papunet.net/tikoteekki/>.

- Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta i.a. Toimintatutkimus. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattikoulutus. Viitattu 8.10.2010.
<http://www.uta.fi/laitokset/sospol/sosnet/ammlis/toimintatut.htm>.
- Valtakunnallinen vammaisneuvosto 2001. Kohti yhteiskuntaa kaikille – vammaispoliittinen ohjelma. Viitattu 5.10.2010.
http://www.vane.to/kirjasto_kohtiyhteiskuntaa.html.
- Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle vammaispolitiikasta i.a. Viitattu 4.5.2010.
http://217.71.145.20/TRIPviewer/temp/TUNNISTE_VNS_5_2006_fi.html.
- Vehmas, Simo 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Vuorinen, Kimmo 2005. Etnografia. Teoksessa Ovaska, Saila; Aula, Anne & Majaranta, Päivi(toim.) Käytettävyydetutkimuksen menetelmät. Tampereen yliopisto, 63-78.
- Yhteinen elämä 2009. Väliraportti vuodelta 2009. Viitattu 4.5.2010.
http://www.yhteinenelama.fi/docs/toimijapankki_n24iog2hg/YE_valiraportti2009_25_1_2010.pdf.

Liite 1: Haastattelukysymykset

1. Keitä olette ja mikä on suhteenne asiakkaaseen?
2. Mikä on sähköpyörätuolin ja tietokoneen käytön merkitys asiakkaalle?
3. Miten työyhteisö on edesauttanut apuvälineiden käytön kehitystä maaliskuusta 2010 eteenpäin?
4. Millaista kehitystä asiakkaan taidoissa käyttää apuvälineitä on tapahtunut maaliskuun 2010 jälkeen?
5. Mitkä seikat ovat edesauttaneet asiakkaan apuvälineiden käytön kehitystä ja onko esimerkiksi läheisillä vaikutusta kehitykseen?
6. Miten asiakkaalle apuvälineistä tuleva hyöty voitaisiin maksimoida?
7. Kuinka realistisina näette sen, että apuvälineet tulisivat asiakkaalle arki-käyttöön?
8. Jotta asiakas saisi kaiken mahdollisen hyödyn apuvälineistä, mitä asioita tulisi kehittää?
9. Vapaa sana aiheeseen liittyen.